

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

УДК: 338.43:637

ПОГОДЖЕННЯ ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Декан економічного факультету Завідувач кафедри глобальної економіки

_____ (підпис)

Діброва А. Д.

_____ (підпис)

Вдовенко Н. М.

«» 2022 р. «» 2022 р.

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему «Державне регулювання виробництва продукції тваринництва в Україні»

Спеціальність **051 Економіка**
(шифр і назва)

Освітня програма **Прикладна економіка**
Магістерська програма: **Глобальна економіка**

Орієнтація освітньої програми **освітньо-професійна**
(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Керівник магістерської роботи к.е.н., доцент _____ підпис Михальчишина Л.І.

Виконав _____

Глушенко К.В.

підпис

Київ – 2022

РЕФЕРАТ

НУБІП України

Робота складається з трьох розділів, які об'єднують вісім підрозділів та її загальний обсяг становить ___ сторінок (до списку використаних джерел та літератури).

НУБІП України

У першому розділі проаналізовані особливості та проведено структурування галузі тваринництва як об'єкта державного регулювання, окреслено правові засади державного регулювання виробництва продукції

НУБІП України

тваринництва в Україні, визначені методичні основи оцінки державного регулювання аграрного виробництва. Так, встановлено, що державне регулювання сільського господарства є одним з основних напрямів державної політики України, чільне місце в якому відведено галузі

НУБІП України

тваринництва. Автор зауважив, що історично склалося розуміння того, що тваринництво має бути тією галуззю, яка регулюється державою, принаймні з кількох підстав. Від стану тваринництва залежить успішний розвиток сільського господарства загалом. Водночас, продукція тваринництва є сировиною для багатьох галузей промисловості. Констатовано, що

НУБІП України

тваринництво – чи не найважливіша галузь агропромислового комплексу, що займається розведенням сільськогосподарських тварин для виробництва різноманітної тваринницької продукції. Окреслено акти, що здійснюють правову регламентацію виробництва продукції – як на вітчизняному, так і на міжнародному рівні. Автор припустив, що методика оцінки ефективності державного регулювання має бути спрямована насамперед на оцінку ступеня

НУБІП України

вирішення основних проблем, що перешкоджають розвитку сільського господарства, у тому числі тваринництва, та оцінку впливу заходів державної підтримки на підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва.

НУБІП України

У той же час слід зважати, що відродження галузі тваринництва вимагає не тільки теоретичних узагальнень сутності, а й розробки та реалізації методологічних засад формування механізму та інструментів регулювання цим процесом.

У другому розділі проведено оцінку державного регулювання виробництва продукції тваринництва, а саме описано сучасний стан галузі тваринництва в Україні, визначено особливості державного регулювання виробництва продукції в галузі тваринництва, проаналізовано державну підтримку виробництва продукції тваринництва в Україні та оцінка її ефективності. Констатовано, що динаміка розвитку галузі тваринництва в нашій державі характеризується негативними моментами – з моменту отримання незалежності Україною до сьогоднішнього часу поголів'я сільськогосподарських тварин зменшилося в кілька разів, хоча ситуація останніми роками стабілізувалася. Констатовано, що для сучасного стану розвитку галузі тваринництва характерне переважання у валовій продукції тваринництва господарств населення, які, однак, застосовують застарілі технології та не гарантують належну безпечність продукції. Поряд з тим звернено увагу і на деякі позитивні тенденції – часткове відродження галузі тваринництва у сільськогосподарських підприємствах України. Доведено, що аналіз сучасного стану виробництва продукції тваринництва показує, що розвиток галузі за умов глобалізації ринків має відбуватися на якісно нових технологічному і технічному рівнях, що має відобразитися і на особливостях державного регулювання. Обґрунтовано, що державна підтримка є невідомою частиною державного регулювання і є сукупністю різних інструментів та важелів.

Третій розділ роботи присвячено дослідженню зарубіжного досвіду державного регулювання виробництва продукції тваринництва, аналізу інноваційно-інвестиційного розвитку тваринництва як чинника підвищення конкурентоспроможності галузі. При узагальненні зарубіжного досвіду зазначено, що державне регулювання сільськогосподарського виробництва у розвинених країн Заходу є потужним важелем проведення економічної та фінансової політики у сільському господарстві. Механізм державного регулювання економіки галузі відрізняється у них великою різноманітністю використання економічних та фінансових інструментів. Ці відмінності

обумовлені національними особливостями розвитку сільського господарства, рівнем продуктивних сил, позиціями країни на світовому аграрному ринку та іншими факторами. Окреслено проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку тваринництва як чинника підвищення конкурентоспроможності галузі.

Ключові слова: державне регулювання, виробництво продукції тваринництва, державна підтримка, галузь тваринництва, інноваційно-інвестиційний розвиток тваринництва.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ЗМІСТ

НУБІП України

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА 10

1.1. Особливості та структуризація галузі тваринництва як об'єкта державного регулювання..... 10

1.2. Правові засади державного регулювання виробництва продукції тваринництва в Україні 17

1.3. Методичні основи оцінки державного регулювання аграрного виробництва..... 23

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА 28

2.1 Сучасний стан галузі тваринництва в Україні..... 28

2.2 Особливості державного регулювання виробництва продукції в галузі тваринництва..... 35

2.3 Державна підтримка виробництва продукції тваринництва в Україні та оцінка її ефективності 39

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД 48

3.1 Зарубіжний досвід державного регулювання виробництва продукції тваринництва 48

3.2 Інноваційно-інвестиційний розвиток тваринництва як чинник підвищення конкурентоспроможності галузі..... 56

ВИСНОВКИ 67

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ..... 72

НУБІП України

ВСТУП

НУБІП України

Актуальність теми дослідження. Держава, будучи формою політичної організації суспільства, прагне до захисту існуючого ладу та порядку і в широкому сенсі є системою управління та регулювання для забезпечення своїх функцій, дотримання гарантованих прав і свобод громадян, внутрішньої та зовнішньої безпеки, соціальної стабільності. Під державним управлінням у широкому розумінні прийнято розуміти діяльність держави з практичної реалізації законів у суспільному розвитку, організації

суспільних відносин з метою забезпечення державних інтересів у рамках політики, що проводиться державою, яка включає в себе основні принципи, норми та діяльність із здійснення державної влади. У багатьох країнах світу

АПК загалом, і сільськогосподарське виробництво, зокрема, завжди було об'єктом пильної уваги з боку держави. Досить великі обсяги бюджетних коштів спрямовуються на сільське господарство, розробляється безліч різних програм, велика кількість інститутів займається проблемами підтримки сектора та напрямками державного регулювання як у країнах, що розвиваються, так і в розвинених країнах. Безперечно, державне регулювання здійснюється і щодо виробництва продукції тваринництва. У широкому сенсі державним регулюванням агропромислового виробництва слід вважати економічний вплив держави на виробництво, переробку та реалізацію сільськогосподарської продукції, сировини та продовольства, а також на виробничо-технічне обслуговування та матеріально-технічне забезпечення агропромислового виробництва.

Тваринництво є перспективною галуззю агропромислового сектору України, основним призначенням якої є забезпечення виробництва продуктів харчування тваринного походження в обсягах, що відповідають нормам продовольчої безпеки. Необхідність здійснення відродження раніше досягнутих виробничо-технологічних позицій тваринництва покликана сучасними вимогами сільськогосподарського виробництва та ринковими

сучасними вимогами сільськогосподарського виробництва та ринковими

умовами господарювання тваринницьких підприємств більшості регіонів України. Тваринництво є тією важливою галуззю, яка забезпечує зміцнення економіки країни, постачання різних дієтичних, вітамінізованих та висококалорійних (містять 30% калорій та 60% білка) продуктів харчування для населення, сировини для консервної, м'ясної, текстильної, маслосироварної, шкіряної галузей промисловості, органічних добрив для рослинництва та сприяє рівномірному використанню засобів виробництва, трудових ресурсів, постійному надходженню коштів товаровиробникам тваринницької продукції. На жаль, останніми роками стратегічні можливості тваринництва є значно обмеженими, що спонукає до необхідності дослідження проблем галузі. Ця галузь вимагає втручання не лише з боку держави, а й з боку науки, чим обґрунтовується актуальність дослідження питання державного регулювання виробництва продукції тваринництва в Україні.

Теоретичне та методологічне дослідження аграрного сектору економіки, стану та концепцій розвитку галузі тваринництва та напрямів підвищення його ефективності проводилось у наукових працях вітчизняних учених: В. Андрійчука, П. Березівського, В. Бовсуновського, В. Геца, П. Кутуєва та ін. Проте в даний час ця актуальна проблема вимагає подальших поглиблених та комплексних досліджень, зокрема, у частині державного регулювання виробництва продукції тваринництва в Україні.

Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є відносини, які складаються в здійсненні державного регулювання виробництва продукції тваринництва в Україні.

Предмет дослідження. Предметом дослідження роботи є проблемні питання державного регулювання виробництва продукції тваринництва в Україні.

Мета дослідження. Метою роботи є дослідження державного регулювання виробництва продукції тваринництва в Україні.

Завдання дослідження. Виходячи з мети, у роботі повинні бути реалізовані такі завдання:

- проаналізувати особливості та структуризацію галузі тваринництва як об'єкта державного регулювання;

- визначити правові засади державного регулювання виробництва продукції тваринництва в Україні;

- дослідити методичні основи оцінки державного регулювання аграрного виробництва;

- описати сучасний стан галузі тваринництва в Україні;

- визначити особливості державного регулювання виробництва продукції в галузі тваринництва;

- дослідити державна підтримка виробництва продукції тваринництва в Україні та оцінка її ефективності;

- розглянути зарубіжний досвід державного регулювання виробництва продукції тваринництва;

- визначити інноваційно-інвестиційний розвиток тваринництва як чинник підвищення конкурентоспроможності галузі.

Методи дослідження. У процесі дослідження використовувались такі методи: діалектичний метод пізнання, логічний та формально-логічний методи; метод порівняння, узагальнення, систематизації та синтезу, статистичний і порівняльний аналізи.

Елементи наукової новизни одержаних. Наукова новизна одержаних результатів полягає у дослідженні та подальшому розвитку теоретичних засад державного регулювання виробництва продукції тваринництва в Україні.

Положення роботи, що визначають її наукову новизну і виносяться на захист, полягають у наступному:

1) розкрито теоретичні і методичні основи державного регулювання виробництва продукції тваринництва;

2) запропоновано авторську оцінку державного регулювання виробництва продукції тваринництва;

3) дістало подальший розвиток дослідження особливостей державного регулювання виробництва продукції в галузі тваринництва.

Теоретичне та практичне значення роботи полягає у можливості впровадження результатів дослідження в практичну діяльність (з метою активізації виробництва продукції тваринництва та вдосконалення державного регулювання в цій сфері), а також для подальшої наукової роботи в межах тематики.

Структура роботи. Робота складається з трьох розділів, які об'єднують вісім підрозділів та її загальний обсяг становить сторінок (до списку використаних джерел та літератури).

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА

1.1. Особливості та структуризація галузі тваринництва як об'єкта державного регулювання

Для сільської місцевості характерна нерівномірність соціально-економічного розвитку, яка зумовлена впливом природно-кліматичних чинників, станом економіки регіонів і можливостями фінансової підтримки. Необхідність державного регулювання сільських територій багато в чому викликана низкою зростаючих соціально-економічних проблем, особливо характерних для сільської місцевості: низьким рівнем життя сільського населення, бідністю та високим прихованим безробіттям, слабким рівнем розвитку інфраструктури.

Особливу актуальність проблеми розвитку сільських територій надає та обставина, що сільське господарство, яке є основною галуззю економіки в сільській місцевості, може виконувати не тільки функцію продовольчого забезпечення (виробництва продовольства), але і ряд соціально значущих функцій, наприклад таких, як забезпечення відповідного рівня життя та зайнятості сільського населення, збереження культурно-історичної спадщини у сільській місцевості, перешкода деградації земель та ін. Виконання селом своїх функцій допоможе вирішити ряд загальноекономічних питань, особливо важливих в умовах сучасної економічної ситуації – це питання забезпечення продовольчої безпеки країни, економічного зростання, виробництва суспільних благ.

Роль аграрної сфери виявляється у тому, що вона є постачальником сировини інших галузей. Створення одного робочого місця у сільському господарстві сприяє тому, що в інших галузях економіки створюється сім чи навіть більше робочих місць. Тому створення ефективної системи

сільськогосподарського виробництва є пріоритетним завданням аграрного виробництва та розвитку сільських територій.

В умовах ринку державне регулювання економіки являє собою систему заходів законодавчого, виконавчого та контролюючого характеру, що здійснюються правомочними державними установами з метою пристосування існуючої соціально-економічної системи до умов господарювання, що змінюються.

Як наголошується в науковій літературі, термін «регулювання» походить від лат. «regula», що означає норма, правило. Регулювання економічних процесів з боку держави початково обумовлювалося фактом її виникнення і необхідністю вилучення на свою користь певної частини суцільного продукту для підтримання діяльності власних інституцій. У свою чергу вилучення та перерозподіл не могли відбуватися без наявності відповідного законодавства, яке б відображало державні інтереси і покладало на членів суспільства відповідних обов'язків. Зазначені інтереси утриманського характеру обумовили обмежену, пасивну роль держави у регулюванні економіки, у той час як ринковий механізм за таких умов відіграв активну роль [1, с. 75].

Пізніше стало очевидним, що в кризові періоди економіки ринковий механізм вичерпує свої можливості, а тому ринковий механізм повинен поєднуватися з державним регулюванням.

Роль держави слід розглядати із двох позицій – як регулятора діяльності економічних суб'єктів, а також як власника та підприємця. Діяльність регулятора реалізується виконавчими органами управління у кожній з галузей економічної діяльності, при цьому використовуються певні форми та методи впливу на всіх рівнях державного управління.

Безумовно, державне регулювання сільського господарства є одним з основних напрямів державної політики України, чільне місце в якому відведено галузі тваринництва. Більше того, історично склалося розуміння того, що тваринництво має бути тією галуззю, яка регулюється державою,

принаймні з трьох причин. Так, по-перше, на ринках сільськогосподарської продукції більшою мірою проявляється «фіаско ринку»; по-друге, діють зовнішні ефекти від економічної діяльності; по-третє, існує суспільна вигода, суть якої зводиться до гарантування безпеки їжі і сприятливого навколишнього середовища, які високо оцінюються суспільством, однак забезпечити їх – без сумніву, справа держави [2, с. 6].

Державне регулювання галузі тваринництва покликане збалансувати інтереси виробників, споживачів та держави [3, с. 4].

Що ж стосується галузі тваринництва, то, безумовно, однією із найважливіших пріоритетів країни є виробництво продукції тваринництва.

Забезпечення продуктами харчування та іншою продукцією тваринництва населення є нагальною потребою сьогоднішнього дня, оскільки для збалансованого харчування та підвищення його працездатності продовольчі товари повинні бути в широкому асортименті та високої якості.

Дійсно, економічна стабільність держави та матеріальний добробут значною мірою залежить від роботи аграрного сектору України. Рівень соціального життя населення безпосередньо залежить від забезпечення його продовольством. Коли виробництво продуктів харчування в країні не на належному рівні, існує низка проблем, що вимагають рішення. У їх вирішенні провідна роль належить тваринництву.

Від стану тваринництва залежить успішний розвиток сільського господарства загалом. Водночас, продукція тваринництва є сировиною для багатьох галузей промисловості, зобразимо зв'язок такий зв'язок у виді рисунку.

Рис. 1.1 Взаємодія галузі тваринництва (її продукції) та промисловості

Варто відмітити, що дана галузь є доволі фінансово- та матеріаломісткою діяльністю. Багато в чому, як зазначається в науковій літературі, висока затратність досліджуваної галузі є відображенням застаріlosti технологій утримання та вирощування свійських тварин у більшості українських сільгосппідприємств, це ж стосується і архітектури ферм усіх типів, їх технічного наповнення (яке потребує більше виробничих запасів та людської праці, аніж його більш новітні аналоги). Але відповідальність за такий стан речей у тваринництві не слід відносити на недбалість самих підприємців та їх бажання задовольнити тільки свої потреби у прибутку, першочергово відповідальність за таке лягає на державу, а саме через відсутність підтримки будь-яких починань з її боку [4, с. 371-372]. Більш детально дана проблема буде досліджена у наступних підрозділах роботи.

Що ж стосується структури галузі тваринництва, то традиційно виокремлюють такі підрозділи галузі:

- скотарство;
- свинарство;
- конярство;

НУВІП України

- хутрове звіринництво;
- вівчарство;
- птахівництво;
- бджільництво.

Зупинимось на характеристиці таких підгалузей більш детально.

НУВІП України

Так, скотарство є найбільшою галуззю тваринництва, що ґрунтується на розведенні великої рогатої худоби. У свою чергу, скотарство буває м'ясним і молочним.

НУВІП України

М'ясне тваринництво – це сукупність галузей, які постачають ринку, передусім, м'ясо. Крім цього залишається нехарчова сировина (у кожній галузі – своя), яка є основою для виробництва в інших галузях економіки – легкої, комбикормової, хімічної та ін. Тому цілком логічним є прямиий зв'язок між розвитком машинобудування для галузей, що споживають нехарчову сировину м'ясного тваринництва, і самим м'ясним тваринництвом. Цей підхід дозволяє розглядати сукупність галузей сільського господарства, переробних галузей та машинобудування як єдиний комплекс.

НУВІП України

Молочне скотарство має особливості, що вигідно відрізняють його від інших галузей тваринництва: молочні корови унікальні з точки зору виробництва продуктів харчування для людини, оскільки здатні давати продукцію протягом п'яти-десяти років; молоко забезпечує постійний дохід суб'єктам господарювання протягом усього року; виробництво молока найбільш стабільно забезпечує цілорічну зайнятість робочої сили та передбачає утримання на постійній роботі більш кваліфікованих кадрів; молочні корови здатні поїдати у великих обсягах грубі корми, які не можуть бути використані в їжу людиною, та синтезувати тваринний білок з небілкових сполук завдяки життєдіяльності мікроорганізмів; худоба дає гній, який зберігає та підтримує родючість ґрунтів; організм корів є хорошим фільтром, що перешкоджає проникненню різних токсинів у молоко.

НУВІП України

У той же час свинарство відносять до найпродуктивніших і скоростиглих галузей тваринництва. Успішний розвиток свинарства

пов'язаний як з культурними особливостями різних націй, так і з економічною ефективністю виробництва свинини в порівнянні з іншими різновидами їжі тваринного походження, включаючи м'ясо птиці, яловичину,

баранину та інші види м'ясної продукції. При цьому найважливіша роль відводиться сучасним системам утримання свиней, використання останніх

досягнень генетики та селекції, науково обгрунтованого годування тварин та забезпечення біобезпеки тварин із застосуванням новітніх досягнень ветеринарної медицини. Основну продукцію свинарства складають м'ясо і сало, які є важливими продуктами для харчування населення. Продукцію

можливо використовувати як у свіжому вигляді як висококалорійний продукт харчування, так і як сировину для виробництва ковбас, шинки, сосисок і різних консервів.

Вівчарство – це найбільш стародавня галузь, яка однак не є дуже популярною. Дає цінні види сировини для легкої промисловості (вовна, овчини, смушки) та харчові продукти (м'ясо, сало, молоко). Найбільше

значення для народного господарства має шерсть, яка завдяки цінним технічним властивостям – міцності, розтяжності, гігроскопічності, валкоздатності тощо є кращою сировиною для виробництва тканин,

трикотажу, килимів, валяних виробів. Зі шкур овець виробляють шубні та хутряні овчини, зі шкур новонароджених ягнят смушкових порід виготовляють хутряні вироби.

Птахівництво - це найскоростигліша й економічно вигідна галузь тваринництва, що забезпечує населення високопоживним дієтичним м'ясом та яйцями, що за поживністю переважають більшість продуктів харчування, а

легку промисловість - цінною сировиною. Так, побіжною продукцією птахівництва є пух та перо, а відходи виробництва використовуються для виготовлення м'ясо-кісткового борошна. Одночасно пташиний послід

використовується як цінне органічне добриво.

Варто згадати і таку підгалузь, як конярство. Коней застосовують як робочу худобу, тяглову силу. М'ясо коней є також і продуктом харчування, а шкіри – сировиною для шкіряної промисловості.

Поряд з основними, більш великими галузями тваринництва, важливе значення має також кролівництво, звірівництво, шовківництво, бджільництво тощо.

У загальній структурі сільського господарства тваринництво слід розглядати як стратегічно важливу галузь [5, с. 6], оскільки вона має не тільки виробниче, а й соціальне, політичне та стратегічне значення – це

зайнятість сільського населення, виробництво необхідних продуктів харчування, забезпечення харчової та переробної промисловості сировиною

Таким чином, тваринництво є основною галуззю сільського господарства із забезпечення населення молочними продуктами, різними видами м'яса, вовною, яйцями тощо. У той же час, галузь тваринництва не лише забезпечує населення продуктами харчування, а й є невід'ємною частиною текстильного та хімічного виробництва, а у цілому, у глобальному вимірі – є одним з потужних інструментів забезпечення продовольчої безпеки країни.

Дійсно, тваринництво – чи не найважливіша галузь агропромислового комплексу, що займається розведенням сільськогосподарських тварин для виробництва різноманітної тваринницької продукції. Особливе значення має

галузь у забезпеченні населення біологічно повноцінними продуктами харчування – молоком, м'ясом, яйцями та продуктами їхньої переробки.

Значення галузі тваринництва підвищується тим, що вона постачає сировину для переробної харчової, текстильної, шкіряно-взуттєвої та інших галузей народного господарства. Тваринництво включає різні галузі: молочне та м'ясне скотарство, свинарство, птахівництво, вівчарство, козівництво, кролівництво та хутрове звірівництво, рибицтво, бджільництво та ін.

НУВІП УКРАЇНИ

1.2. Правові засади державного регулювання виробництва продукції тваринництва в Україні

Перш ніж окреслити правові засади державного регулювання виробництва продукції тваринництва в Україні, визначимо, що ж під поняттям «державне регулювання» розуміє законодавець.

Так, Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [6] поняття «державне регулювання» визначено як напрям державної політики, спрямований на вдосконалення правового регулювання господарських та адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, що здійснюється в межах, у порядку та у спосіб, що встановлені Конституцією та законами України.

Предметніше досліджувана категорія розглядається у науковій літературі у сфері сільського господарства. Зокрема, Н. Саблук, Д. Карич і Ю. Коваленко визначають державне регулювання як механізм цілеспрямованого формування раціональної структури сільськогосподарського виробництва, міжгосподарських та міжгалузевих зв'язків, оптимальних розмірів господарських одиниць, соціальної інфраструктури сільської місцевості, аграрного ринку, доходів фермерів тощо [7, с. 114]. У свою чергу В. Андрійчук вважає, що під «державним регулюванням» слід розуміти систему економічних, фінансових, юридично-правових, організаційних і соціальних заходів, здійснюваних державою з метою забезпечення ефективного і стабільного розвитку

сільськогосподарського виробництва та повного забезпечення населення якісним продовольством за прийнятними ринковими цінами [8, с. 594].

Безперечно, державне регулювання у цій сфері здійснюється на основі нормативно-правових актів, які і стануть предметом нашого дослідження у даному підрозділі роботи.

Так, як зазначають науковці, основні вимоги щодо використання тварин у сільськогосподарському виробництві зводяться до таких груп:

- 1) вимоги щодо розведення та утримання сільськогосподарських тварин;
- 2) вимоги щодо ветеринарного обслуговування;
- 3) транспортування сільськогосподарських тварин;
- 4) первинна переробка продукції тваринництва (забій тварин) [9, с. 246].

Спільними ознаками для таких груп вимог, є те, що

- 1) вони мають ґрунтуватись на принципах моральності та гуманного ставлення до тварин, що виключають жорстоке поводження з останніми;
- 2) вони підпадають під санітарні заходи, тобто будь-які заходи, що проводяться для захисту життя або здоров'я тварин, які мають бути адаптовані до європейського законодавства

У першу чергу варто згадати Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження», де перелічені принципи використання тварин у сільському господарстві:

- жорстоке поводження із тваринами є несумісним з вимогами моральності та гуманності, спричиняє моральну шкоду людині;
- забезпечення умов життя тварин, які відповідають їх біологічним, видовим та індивідуальним особливостям;
- право власності та інші речові права на тварин у разі жорстокого поводження з ними можуть бути припинені за рішенням суду шляхом їх оплатного вилучення або конфіскації;

- заборона жорстоких методів умертвіння тварин, у тому числі отруєння тварин;
 відповідальність за жорстоке поводження з тваринами; забезпечення безпеки життя та здоров'я людей при використанні тварин у сільському господарстві [10].

Важливо уточнити, що такі принципи повинні дотримуватись на всіх стадіях сільськогосподарського виробництва, пов'язаного з утриманням та використанням тварин, в тому числі і під час їх забою.

На рівні підзаконного нормативно-правового акту правила поводження із тваринами у сфері сільськогосподарського виробництва врегульовані Порядком використання тварин у сільському господарстві, затвердженим Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 25 жовтня 2012 р. № 652, який розроблено на виконання зазначеного вище Закону. Цей Порядок поширюється на всіх власників тварин, які утримуються та розводяться для отримання продуктів і сировини тваринного походження [11].

У той же час основним нормативним документом, що регулює питання розведення сільськогосподарських тварин, є Закон України «Про племінну справу в тваринництві» [12].

Здоров'я та благополуччя тварин охороняється в рамках Закону України «Про ветеринарну медицину» [13]. Зокрема, чинне вітчизняне законодавство охороняє галузь скотарства від неконтрольованого використання сумнівних препаратів, запроваджуючи їх державну реєстрацію.

Транспортування тварин унормоване Правилами транспортування тварин, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2011 р. № 1402. Як зазначено в документі, при транспортуванні тварин повинні задовольнятися їх потреби в кормах та воді, а також має бути забезпечений захист від шкідливого для них зовнішнього впливу. Встановлено, що транспортний засіб, призначений для перевезення тварин, повинен бути спеціально обладнаний для того, щоб виключати травмування

або загибель тварин. При завантаженні і розвантаженні тварин мають використовуватися пристрої і прийоми, що виключають травмування та загибель тварин. Законодавством визначено особливості перевезення тварин залежно від виду транспортних засобів та видів сільськогосподарських тварин [14].

Правові питання первинної переробки продукції тваринництва (забій тварин) врегульовано Законом України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів». Так, ст. 34 зазначеного Закону забороняється забій тварин, які не супроводжуються ветеринарним документом, що засвідчує здоров'я тварин [15].

Що стосується правового регулювання окремих галузей виробництва сільськогосподарської продукції тваринного походження, то у сфері скотарства таким нормативно-правовим актом є Законом України від 24 червня 2004 р. «Про молоко та молочні продукти» (у сфері молочного скотарства). У той же час щодо м'ясного скотарства, то проєкт закону про м'ясо та м'ясні продукти було прийнято лише у першому читанні ще в 2007 році, однак законопроектна робота так і не увінчалася результатом [16].

Цілком логічно, що правове регулювання скотарства повинно передбачати нормативне забезпечення племінної справи, забезпечення кормами та пасовищами, ветеринарний супровід діяльності, обов'язкових вимог до якості та безпечності виробленої м'ясної та молочної продукції.

Втім відсутність правового регулювання даної сфери (що підтверджується, зокрема, відсутністю закону про м'ясо та м'ясні продукти) у науковій літературі пояснюється безвідповідальним неусвідомленням важливості державної підтримки розведення великої рогатої худоби законодавцем, що цілком відповідає байдужому ставленню українського суспільства до споживання відповідної продукції. Дійсно, в українському суспільстві відсутня культура споживання яловичини, адже наші громадяни традиційно вживають свинину [17].

Вимоги до якості та безпечності продукції містяться у таких державних стандартах, як ДСТУ 6030:2008 «М'ясо. Яловичина та телятина в тушах, півтушах і чвертинах» [18], ДСТУ 4589:2006 «Напівфабрикати м'ясні натуральні від комплексного ділення яловичини за кулінарним призначенням. Технічні умови» [19].

Що стосується свинарства, то тут є аналогічна проблема до тієї, що існує і в м'ясному скотарстві – відсутність спеціального закону. У той же час в Україні діє низка підзаконних нормативно-правових актів, присвячених правому регулюванню виключно свинарства, зокрема: Правила охорони праці у сільськогосподарському виробництві, затверджені Наказом Міністерства соціальної політики України 29.08.2018 № 1240 [20], наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України 01.12.2017 № 639 «Про запровадження ідентифікації та реєстрації свиней» [21], наказ Міністерства аграрної політики від 17 грудня 2002 р. № 396 «Про затвердження Інструкції з бонітування свиней, Інструкції з ведення племінного обліку у свинарстві та зразків форм племінного обліку у свинарстві» [22].

Серед чинних стандартів, що стосуються галузі свинарства, варто згадати: ДСТУ 7158:2010 «М'ясо. Свинина в тушах і півтушах. Технічні умови» [23], ДСТУ ЕЭК ООН/ЕСЕ/AGRI/135:2007 «Свинина. Туші та відруби. Настанови щодо постачання і контролювання якості» [24], ДСТУ 4590:2006 «Напівфабрикати м'ясні натуральні від комплексного ділення свинини за кулінарним призначенням» [25].

Нормативно-правові акти у сфері регулювання птахівництва можна класифікувати за предметною ознакою на такі групи.

- 1) нормативно-правові акти у сфері правового регулювання племінної справи, племінного обліку, бонітування тощо у птахівництві;
- 2) нормативно-правові акти у сфері правового забезпечення якості й безпечності продукції птахівництва;

3) нормативно-правові акти ветеринарно-санітарного та протиепізоотичного спрямування щодо забезпечення боротьби й запобігання різним хворобам у птахівництві;

4) нормативно-правові акти у сфері державної підтримки суб'єктів ведення птахівництва тощо [26].

При цьому, що стосується спеціального законодавства у сфері даної підгалузі, то доцільно наголосити, що тут також відсутній спеціальний закон у сфері птахівництва. Між тим, діяльність у такій сфері регулюється на рівні підзаконних нормативно-правових актів (зокрема, наказ Головного державного інспектора ветеринарної медицини України від 7 вересня 2001 р. № 70 «Про затвердження Ветеринарно-санітарних правил для суб'єктів господарювання (підприємств, цехів) з переробки птиці та виробництва яйцепродуктів, Правил ветеринарно-санітарної експертизи яєць свійської птиці»).

Серед інших вітчизняних нормативно-правових актів слід згадати Закон України «Про бджільництво» від 22 лютого 2000 р. [27], Закон України «Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них» від 6 лютого 2003 р. [28]

Окремо слід зазначити про регулювання процесу виробництва продукції в особистих селянських господарствах, які вносять значний вклад у виробництво продукції тваринництва в Україні. У науковій літературі особисте селянське господарство розглядається як своєрідна форма аграрного виробництва, що є базовою одиницею економіко-виробничих та соціально-психологічних відносин, від якої повністю залежить, які господарські відносини на даному історичному проміжку часу знайдуть підтримку в аграрному секторі будь-якої держави [29, с. 40]. Так, зокрема, процес виробництва молока в особистих селянських господарствах детально регламентується гігієнічними вимогами до дрібнотоварного виробництва та обігу молока, затвердженими Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 07 квітня 2022 року № 209 [30].

Регулювання виробництва продукції тваринництва в Україні здійснюється не лише вітчизняними, а й міжнародними документами.

Дійсно, значною мірою правова регламентація виробництва продукції тваринництва обумовлюється тими міжнародними зобов'язаннями, які взяла на себе наша держава, і пов'язано це з інтеграцією України до міжнародних об'єднань, таких як Європейський Союз та Світова організація торгівлі [31, с. 239].

Так, базовим актом, який регулює відносини, які складаються у сфері виробництва сільськогосподарської продукції, є Угода про сільське господарство. Такий документ закріплює особливості регулювання реалізації сільськогосподарської продукції і механізми застосування заходів державної підтримки сільськогосподарського виробництва та субсидування експорту.

Крім того, Угодою передбачено, що довгостроковим завданням має бути забезпечення поступового зменшення підтримки та захисту сільського господарства, що спонукає членів СОТ реформувати свою аграрну політику, зміщуючи акцент від державної підтримки сільського господарства до становлення конкурентоспроможних товаровиробників [32].

Не менш важливим документом СОТ є Угода про технічні бар'єри у торгівлі, в якому визначено засади застосування під час виробництва продукції (у тому числі тваринництва) стандартів, технічних регламентів, процедур сертифікації [33]. Угода про технічні бар'єри у торгівлі охоплює всі

види стандартів, включаючи вимоги (крім санітарних та фітосанітарних) до якості харчових продуктів та містить численні заходи, призначені для захисту споживача від фальсифікації продукції та економічного шахрайства, а також запобігання використанню національних або регіональних стандартів як необґрунтованих технічних бар'єрів у торгівлі [34].

Таким чином, державне регулювання у цій сфері здійснюється на основі нормативно-правових актів, різної юридичної сили та сфери застосування.

1.3. Методичні основи оцінки державного регулювання аграрного виробництва

У науковій літературі відмічаються позитивні зрушення в державній політиці щодо розвитку галузі тваринництва, у той же час констатується, що дослідження його сучасного стану демонструють, що виробники стикаються з проблемою незавершеності процесу формування інституційно-правової бази регулювання їх діяльності, інвестиційно-інноваційного клімату, інформаційно-консультаційного забезпечення діяльності виробників (щодо отримання повної інформації про ринкові ціни та способи отримання державної підтримки). Безумовно, такі «пробіли» державного регулювання не сприяють процесам розвитку галузі тваринництва, а навпаки заважають, та підтверджують необхідність визначення ефективності державного регулювання. У той же час не можемо не погодитися, що відсутність чіткого методологічного обґрунтування поняття ефективності державного регулювання галузі тваринництва, а тим більше єдиних критеріїв її визначення, вказують на необхідність подальших досліджень у зазначеному напрямі [35, с. 107].

Вдосконалення методології оцінки ефективності заходів підтримки держави та системи державного регулювання в цілому набуває більшої актуальності у зв'язку зі збільшенням уваги суспільства до використання бюджетних коштів, оскільки відсутність об'єктивних оцінок може чинити сильний тиск на громадську думку щодо недоцільності прямої підтримки у великих розмірах через низьку віддачу інвестицій.

Необхідність підвищення ефективності використання бюджетних коштів також встановлюється бюджетним законодавством, що визначає принцип ефективності використання бюджетних коштів як необхідність при підготовці та виконанні бюджетів учасниками бюджетного процесу, в рамках встановлених державних повноважень, виходити з необхідності досягти заданих результатів, використовуючи найнижчі затрати (економічність) та

(або) досягнення найкращого результату, використовуючи визначену суму коштів (результативність).

Безумовно, спрямування ресурсів у виробництво має приносити користь, тобто дії держави в процесі регулювання галузі тваринництва повинні мати наслідком появу певного позитивного ефекту в її розвитку. У

цьому контексті виникає цілком обгрунтоване питання – який саме ефект можна вважати критерієм ефективності? У той же час економічні результати діяльності є проміжними, і в подальшому вони виступають фінансовою основою для подальшого вирішення організаційно-правових та соціальних потреб сільськогосподарських товаровиробників, у тому числі тваринного походження.

Видається, що державне регулювання є ефективним тоді, коли воно відповідає інтересам національних виробників продукції тваринництва на кожному рівні – як на зовнішньому, так і на внутрішньому рівні. У такому контексті ефективність державного регулювання слід розглядати на таких рівнях:

- загальнодержавному, де відображатиметься ефект державного регулювання для всього суспільства та галузі в цілому;

- регіональному, де ефективність державного регулювання оцінюватиметься по відношенню до конкретного регіону або сільськогосподарської зони тощо;

- галузевому, де державне регулювання оцінюється по відношенню до окремих підгалузей тваринництва - скотарство, вівчарство, птахівництво, свинарство;

- корпоративному, що оцінює результативність регулювання для окремих виробників або їх об'єднань і населення [35, с. 108].

Одним з головних напрямків вивчення методологічних основ оцінки рівня ефективності системи регулювання держави є необхідність класифікації та кількісного визначення державної підтримки сільського господарства, оцінки впливу методів та механізмів регулювання держави на

розвиток промисловості та показників виробництва, впровадження, прибутковості та стабільності виробників сільського господарства за допомогою використання аналітичних інструментів для вимірювання

економічних наслідків підтримки виробництва сільського господарства та моделювання на цій основі ефективної системи державного регулювання розвитку тваринницької галузі.

У світовій практиці використовується ціла низка показників кількісної оцінки якості державного регулювання аграрного сектора [36, с. 320].

Зокрема, оцінка проводиться за кількісними показниками її рівня або міри.

Якщо бути точнішим, здійснюється порівняння фактичного стану з нормативом, що розроблений на основі аналізу показників за попередні періоди або прогнозованих результатів. Однак, видається неправильним

співставлення фактичних результатів з середньостатистичними даними, особливо якщо ставиться за мету встановлення ступеня ефективності. Це

обґрунтовується значенням поняття «ефективність», що означає найкращий результат, а тому, очевидно, доцільно проводити порівняльну оцінку з ще

більш дієвими показниками. М. Латинін ефективність державного

регулювання розвитку аграрного сектора вважає доцільним визначати за допомогою показників економічного ефекту (в абсолютному та відносному значеннях), а саме: приріст обсягів виробництва валової продукції у чинних та порівнянних цінах, приріст доданої вартості, приріст прибутку [36, с. 269].

У свою чергу О. Могильний пропонує свою систему критеріїв ефективності державного регулювання розвитку аграрного виробництва, що визначається:

- мірою досягнення визначених пріоритетів, що відповідають економічним і соціальним потребам суспільства та можливостям економіки;

- витратами ресурсів, спрямованими на реалізацію пріоритетних напрямів, порівняно з досягнутими результатами;

- оптимальністю функціонування самих органів державного регулювання галузі, які забезпечують реалізацію пріоритетних цілей, з точки

зору максимального використання ними порівнянних переваг і стимулів ринкового механізму для реалізації стратегії конкурентного розвитку [37, с. 365].

У той же час на рівні нормативних документів (а саме Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України») основними показниками розвитку галузі визнано:

- обсяги та ефективність виробництва;
- розвиток конкуренції;
- конкурентоспроможність продукції;
- забезпеченість сировиною та матеріалами;
- фінансове становище підприємств галузі;
- розвиток міжгалузевих зв'язків;
- ефективність системи збуту продукції;
- обсяги інвестицій [38].

На нашу думку, методика оцінки ефективності державного регулювання має бути спрямована насамперед на оцінку ступеня вирішення основних проблем, що перешкоджають розвитку сільського господарства, у тому числі тваринництва, та оцінку впливу заходів державної підтримки на підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. У той же час слід зважати, що відродження галузі тваринництва вимагає не тільки теоретичних узагальнень сутності, а й розробки та реалізації методологічних засад формування механізму та інструментів регулювання цим процесом.

Обґрунтування необхідності створення гнучкого та ефективного механізму відродження дозволило б своєчасно вирішувати базові проблеми, пов'язані з визначенням ролі держави та ступеня її втручання у розвиток тваринництва, реагувати на тенденційні зміни у підвищенні ефективності виробництва тваринницької продукції.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА
ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА

2.1 Сучасний стан галузі тваринництва в Україні

Перехід України до ринкових методів господарювання ознаменувався кризою, що охопила передусім сільське господарство [39, с. 55]. При цьому найбільшого погіршення зазнало тваринництво.

Дійсно, на жаль, динаміка розвитку галузі тваринництва в нашій державі характеризується негативними моментами – з моменту отримання незалежності Україною до сьогоднішнього часу поголів'я сільськогосподарських тварин зменшилося в кілька разів. Так, станом на 01 січня 2022 року поголів'я великої рогатої худоби склало 2662,8 тис голів, птиці – 202243,1 тис голів [40].

Зменшення поголів'я сільськогосподарських тварин призводить одночасно до появи таких проблемних питань:

- скорочується кількість робочих місць у сільськогосподарському виробництві, що спричиняє підвищення рівня безробіття на селі;
- зменшується вихід органічних добрив, що стає першопрчиною швидкого зниження гумусу у ґрунті, втрат чорнозему, зменшення врожайності сільськогосподарських культур;

- виникає дефіцит тваринницької продукції, знижується рівень задоволення продуктами потреб населення;

- скорочення посівів кормових культур не забезпечує рівень відновлення родючості ґрунтів через неможливість створення повноцінних сівозмін;

- враховуючи те, що тваринництво забезпечує перший ступінь переробки продукції рослинництва (особливо фуражного зерна), різко

зменшується можливість отримання додаткової вартості через реалізацію продукції тваринництва;

дефіцит продукції тваринництва призводить до її імпорту, що спонукає вимивання валютних коштів із економіки країни. Важливо пам'ятати, що у межах забезпечення продовольчої безпеки є проблема

створення умов для оптимізації співвідношення продукції власного виробництва та імпортової, ефективний розвиток мережі підприємств з

переробки та торгівлі тваринницької продукції, формування доступних населенню цін на продукцію та продукти її переробки. Усе це відбиває ту

ситуацію, коли ринок продукції тваринництва характеризується незбалансованістю попиту та пропозицій.

Перешкодою для відтворення виробничо-економічного потенціалу тваринницьких підприємств та стабільного розвитку тваринництва в Україні

стала відсутність та неналагодженість дієвого механізму залучення з різних джерел грошових ресурсів для повного оновлення, ефективного

обслуговування та використання генетичного потенціалу тварин, що спричинило появу руйнівних процесів у цій раніше прибутковій галузі. В

результаті кількість поголів'я сільськогосподарських тварин почала різко скорочуватися практично у всіх категоріях господарств.

За цей тривалий період можна спостерігалось щорічне зменшення поголів'я сільськогосподарських тварин та птиці, особливо великої рогатої

худоби, у тому числі корів. Позитивним явищем є те, що питома частка корів зросла, тобто працівники тваринництва в основному акцентують увагу на

утриманні корів для виробництва молока на продаж і для власних потреб.

Як зазначають науковці, негативні тенденції, які спостерігалися ще з 90-х років минулого століття в галузі тваринництва, пояснюються не лише скороченням поголів'я худоби та птиці, а й поступовим зменшенням впливу

інтенсивних чинників на темпи росту виробництва тваринницької продукції. Як наслідок, тваринництво перетворилося на малоприбуткову або ж зовсім

збиткову галузь, непривабливу для товаровиробників. Дестабілізуючі

процеси мали обвальний характер, в наслідок чого в усіх без виключення типах тваринницьких господарств погіршилися результати їх господарської діяльності [41, с. 80].

Не сприяли розвитку галузі тваринництва і кардинальна зміна економічних відносин між виробниками аграрної сфери та переробними підприємствами, проблемні підходи до ціноутворення й збуту продукції, недосконалі механізми постачання кормів та інших ресурсів, забезпечення ними, безсистемний підхід в державній підтримці. Усе це мало наслідком значне перевищення собівартості продукції цієї сфери її реалізаційної ціни [42, с. 93]. В результаті, тваринники змушені були або скорочувати свої виробничі потужності, або ж згоряти свою діяльність остаточно.

Втім, останніми роками ситуація дещо стабілізувалася, що, зокрема, відобразилось і на стабілізації поголів'я свійської худоби. Зобразимо динаміку зміни поголів'я великої рогатої худоби, свиней, овець і кіз та птиці за останні кілька років у вигляді рисунку.

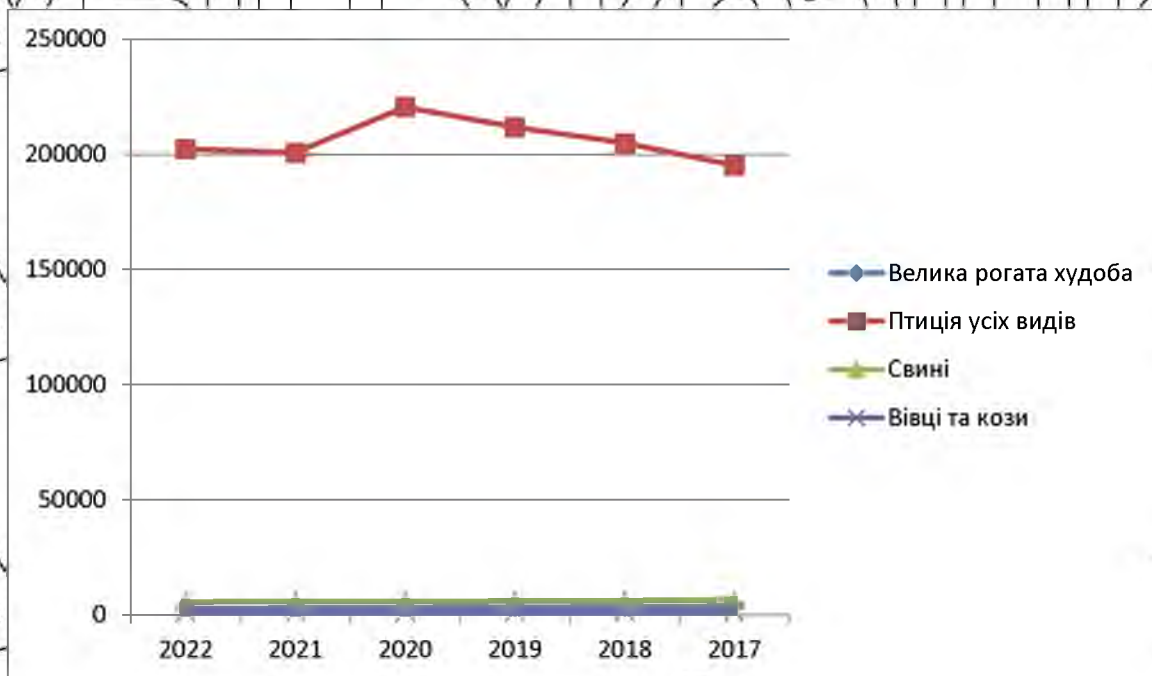
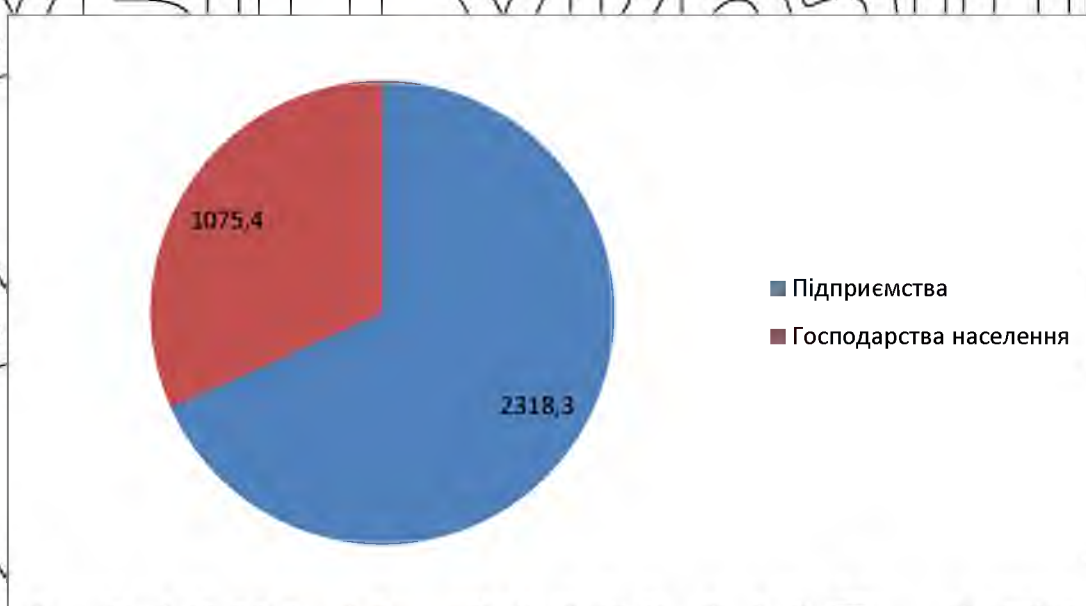

Рис. 2.1 Динаміка зміни поголів'я великої рогатої худоби, свиней, овець і кіз та птиці (2017-2022 роки)

Складено автором на основі [40]

Тож, як бачимо, позитивним є те, що темпи такого спаду зменшилися, у цілому зараз ситуація нормалізувалася.

Що ж стосується виробників продукції тваринництва, то традиційно виробництво продукції тваринництва здійснюється як спеціалізованими підприємствами, так і господарствами населення. Зобразимо розподіл виробництва продукції тваринництва за суб'єктами у вигляді рисунків.

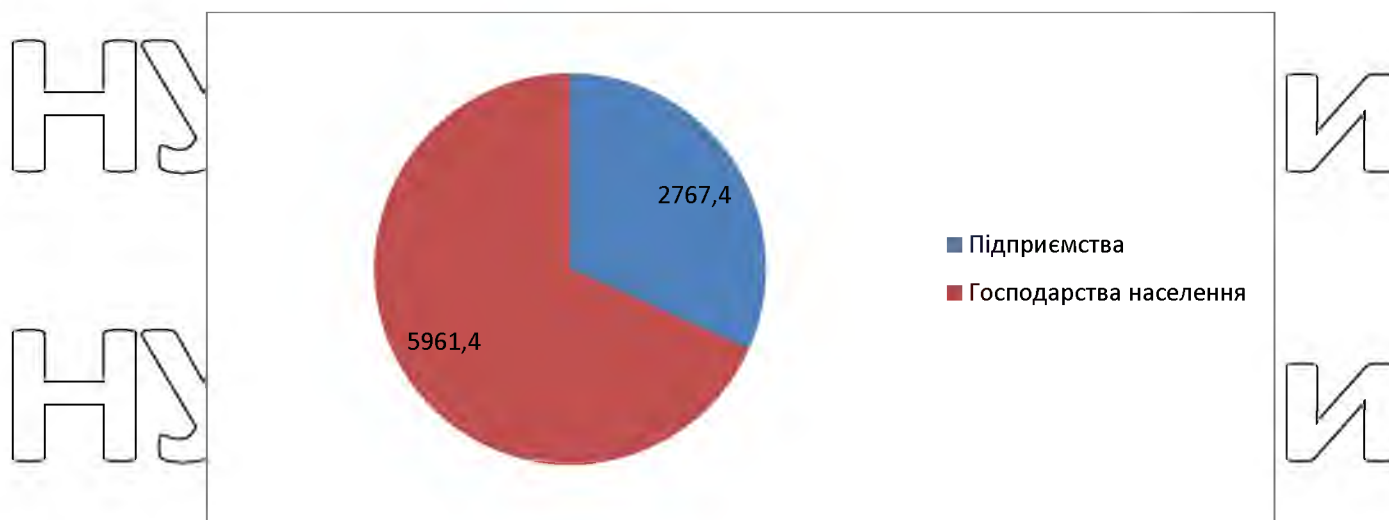
Рис. 2.2 Виробництво живої маси сільськогосподарських тварин, реалізованих на забій, за категоріями господарств, протягом 2021 року

Складено автором на основі [43]

Як бачимо, протягом минулого року 68 % було вироблено підприємствами, решта 32 % припала на господарства населення.

Зазначимо, що значне місце в раціоні українців займає м'ясо саме птиці, що пояснюється не лише доступними цінами, а й корисними споживчими

якостями, зокрема за необхідності дієтичного харчування. Відповідно й вітчизняне птахівництво стало одним із найбільш економічно привабливих та конкурентоспроможних видів агробізнесу, про що свідчить стійка динаміка зростання виробництва м'яса птиці і яєць.

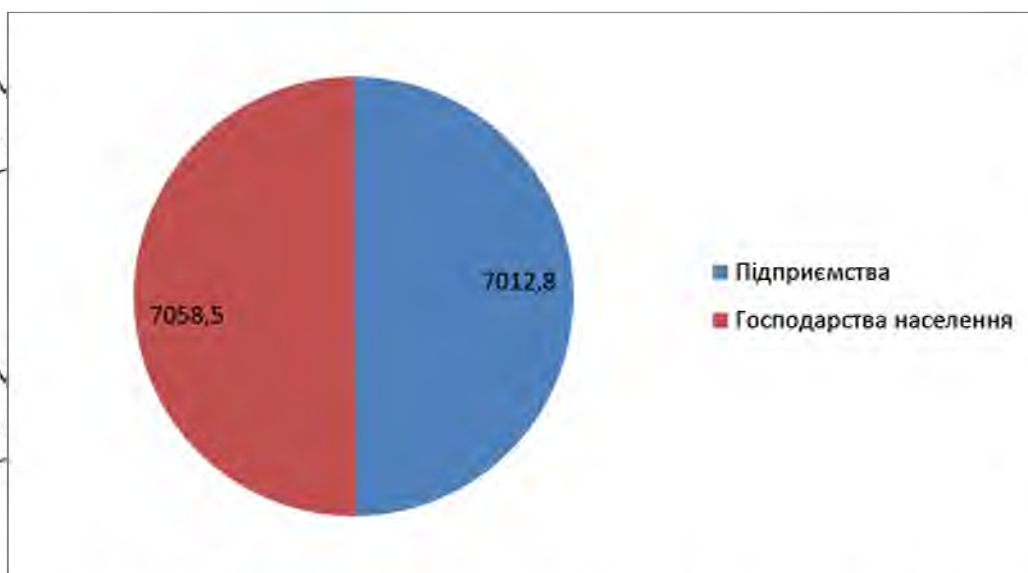

Рис. 2.3 Обсяг виробництва (валовий надій) молока, за категоріями господарств, протягом 2021

Складено автором на основі [43]

Що стосується обсягів надою молока, то тут лідирують господарства населення, на які припадає 68 % виробленого молока. Дійсно, основне виробництво молока сконцентрувалося у приватному секторі з примітивними умовами утримання худоби, відсутністю санітарних та гігієнічних умов та, як наслідок, низькою якістю сировини. Така сировина відповідно й оплачується. За дрібнотоварного виробництва та ручної праці така ціна не виправдовує праці селянина. На жаль, високий рівень концентрації виробництва у приватному секторі не дозволяє належним чином вирішувати одну з основних проблем молокопереробної промисловості – забезпечення якісним молоком. Це не дає реальної можливості щодо впровадження нових технологій утримання, годівлі, ветеринарного обслуговування тощо.

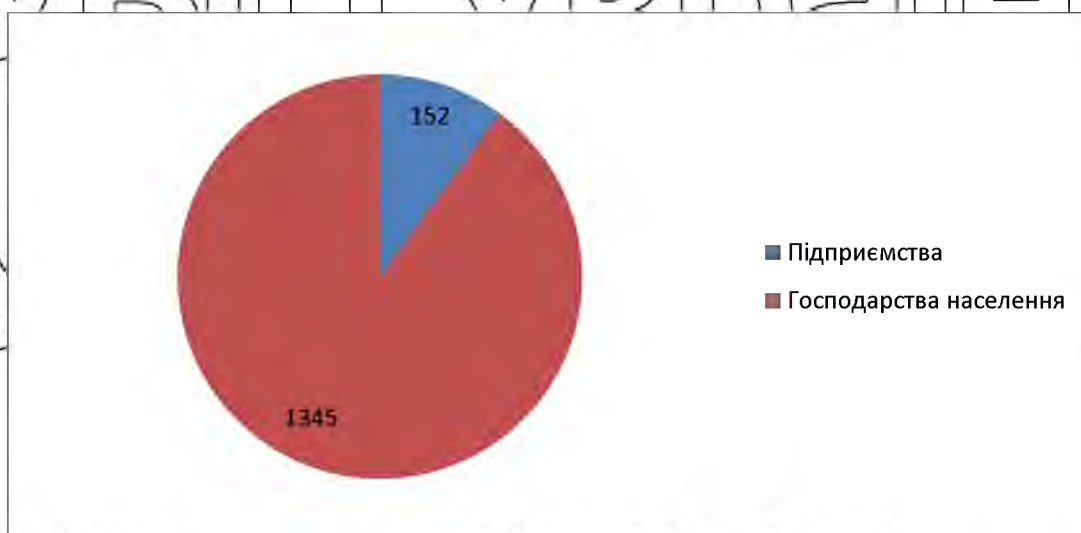

Рис. 2.4 Кількість одержаних яєць від птиці свійської, за категоріями господарств, протягом 2021

Складено автором на основі [43]

Кількість одержаних яєць від птиці свійської, за категоріями господарств, протягом 2021, поділяється порівну між підприємствами та господарствами населення.

Рис. 2.5 Обсяг виробництва (вазовий настриг) вовни, за категоріями господарств, протягом 2021

Складено автором на основі [43]

Як бачимо, найбільша диспропорція склалася саме у сфері виробництва вовни, де 90 % припадає на господарства населення, і лише 10 % - на підприємства.

Отже, спостерігається тенденція, що на сьогодні значна частина обсягів м'яса, молока та яєць, вовни, що реалізуються на ринку, припадають на домашні господарства та фермерів, що обґрунтовує необхідність їх державної підтримки. У цілому ж актуальність питання про роль господарств населення, серед яких найвагоміша частина – особисті селянські господарства, у виробництві продукції тваринництва в Україні пов'язана із самозабезпеченням сільських родин молоком та м'ясом, насиченням ринку продукцією галузі, забезпеченням переробних підприємств сировиною тощо [44, с. 52]. Можливо, є особисте селянське господарство і є тим потенціалом, який може сприяти відродженню галузі тваринництва та її розвиток.

Що ж стосується обсягів виробництва продукції тваринництва у господарствах усіх категорій за останні роки, то зобразимо їх у вигляді таблиці.

Таблиця 2.1

Виробництво продукції тваринництва у господарствах усіх категорій за останні десять років

	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012
Жива маса	3393,70	3462,30	3492,70	3317,60	3265,90	3271,60	3276,80	3323,50	3378,80	3120,90
Кількість одержаних яєць від птаці свійської, млн. шт.	14071,3 0	16167,2 0	16676,6 0	16132,0 0	15525,9 0	15100,4 0	16780,4 0	19687,3 0	19603,7 0	19110,5 0
Обсяг виробництва (валовий надій) вовни, т	1497,00	1574,00	1734,00	1908,00	1971,00	2072,00	2261,00	2602,00	3525,00	3724,00

Складено автором на основі [43]

Уточнимо, що вирощування худоби і птиці (у живій масі) складається із ваги одержаного за рік приплоду, приросту ваги молодняку і худоби та птиці дорослої на відгодівлі та нагулі, але без врахування падежу молодняку і

худоби на відгодівлі. Виробництво молока характеризується фактично надоемим коров'ячим, овечим, козячим молоком, незалежно від того, було

воно реалізовано чи частина його використана на вигодовання телят і поросят. Виробництво яєць включає їх збір від усіх видів домашньої птиці, з урахуванням яєць, що використані на відтворення птиці (інкубацію).

Виробництво вовни включає всю фактично настрижену овечу та козячу

вовну, незалежно від того, була продукція реалізована чи використана на внутрішньогосподарські потреби. В обсяг виробництва не включається вовна, одержана з овчин при її промисловій переробці.

Отже, для сучасного стану розвитку галузі тваринництва характерне переважання у валовій продукції тваринництва господарств населення, які, однак, застосовують застарілі технології та не гарантують належну безпечність продукції. Поряд з тим необхідно зупинитися і на деяких позитивних тенденції – часткове відродження галузі тваринництва у сільськогосподарських підприємствах України.

2.2 Особливості державного регулювання виробництва продукції в галузі тваринництва

Як уже було акцентовано увагу у роботі, структурні трансформаційні зрушення в економіці України загострили кризові явища в аграрній сфері та зумовили суттєві зміни внутрішніх та зовнішніх факторів діяльності тваринницьких підприємств. У цей час скоротилися обсяги виробництва тваринницької продукції, збільшилися витрати на утримання тварин, зросла собівартість одиниці виробленої продукції, оскільки не перекривалася ціною її реалізації, тому підприємства нерідко несуть збитки. Така ситуація

спонукає до пошуку шляхів відродження та можливостей налагодження ефективних виробничих процесів у тваринництві.

При характеристиці аграрного сектора необхідно враховувати, що він зрідиться не тільки до виробництва та сфери застосування праці, а він є одночасно і місцем існування значної частини населення. Рівень розвитку

сільськогосподарського виробництва у значній мірі впливає на стан продовольчої безпеки країни. Сільське господарство, як відстале у плані розвитку продуктивних сил, є дещо статичною галуззю та повільніше, ніж

інші, пристосовується до швидко змінюваних в ринковому середовищі

економічних та технологічних умов. Сьогодні всі згодні з тим, що без

державного регулювання та підтримки діяльність сільськогосподарських підприємств малоефективна. Сучасний підхід до концепції такого управління

агропромисловим виробництвом заснований на поєднанні механізмів саморегуляції ринку та активної дії державних органів.

Державне регулювання сільського господарства, у тому числі виробництва продукції в галузі тваринництва, є одним з основних напрямів державної політики України. Без вирішення проблем тваринництва

неможливо вирішити проблему стабілізації та подальшого відновлення

сільського господарства та зупинити сумну тенденцію перехоплення господарствами населення ініціативи виробництва тваринницької продукції.

Необхідність створення економічного механізму державного регулювання сільського господарства, що включає у собі весь комплекс

заходів впливу на систему економічних відносин, впливає з місця та ролі

аграрного сектора в ринковій економіці в цілому. Сільському господарству

України потрібні принципово нові підходи для здійснення інноваційного розвитку, що враховують національні інтереси та ринкові умови. Для

забезпечення сталого розвитку АПК необхідний дієвий економічний

механізм, що ґрунтується на поєднанні державного регулювання та ринкового саморегулювання, збалансованої цінової та фінансово-кредитної

політики. За недостатності фінансових ресурсів виникає необхідність пошуку додаткових джерел фінансування.

Вирішення проблеми якості та конкурентоспроможності можливе на основі комплексного впливу факторів організаційно-економічного механізму.

Останній представляє систему взаємопов'язаних цілеспрямованих економічних форм та методів організації виробництва, управління ним на державному, регіональному рівнях та рівні підприємства.

До факторів економічного механізму належать ціноутворення, оподаткування, фінансування (субсидії, авансування закупівель, компенсація витрат на придбання засобів виробництва), кредитування, страхування, експорт продукції.

Організаційні чинники характеризуються рівнем підприємницької діяльності, формою господарювання, організації праці та виробництва, розвитком кооперації та інтеграції виробництва.

Основа розвитку конкурентоспроможного виробництва створюють чинники, що забезпечують раціональне поєднання державного регулювання та економічних інтересів виробників.

Узгоджений вплив економічних, організаційних, маркетингових факторів є незамінною умовою створення конкурентних переваг, вкрай необхідних за умов жорсткої конкуренції над ринком продовольства. Важливо відзначити, що з розвитком соціально-економічної, політичної, міжнародної сфер діяльності держав з'являються нові фактори конкурентоспроможності, а кожен діючий може змінити напрям і ступінь впливу.

Правове регулювання тваринництва має враховувати особливості вирощування тварин та тенденції розвитку галузі.

Так, що стосується, наприклад, м'ясного скотарства в Україні, то на цей час у науковій літературі виділяють три моделі одночасного розвитку:

- 1) екстенсивна модель на базі особистих селянських господарств;

2) індустріальна модель на базі сільськогосподарських підприємств та фермерських господарств середнього розміру;

3) індустріальна модель на базі великих агробізнесових структур.

На користь першої та другої моделей розвитку (на базі особистих селянських господарств, їх кооперативних об'єднань, фермерських господарств, сільськогосподарських підприємств) свідчать міркування соціальної доцільності та екологічної безпеки, а також поширеність цих моделей у країнах ЄС. Однак вищезазначені моделі розвитку м'ясного скотарства вимагають значних ресурсів, які, відповідно до спільної аграрної політики ЄС, надходять фермерам з Брюсселя. За роки аграрних реформ в Україні не вдалося створити ефективний сектор фермерських господарств, який міг би скласти основу сільськогосподарського виробництва країни, а процеси кооперації фермерських та особистих селянських господарств перебувають на етапі зародження. Сільськогосподарські підприємства і великі фермерські господарства, які утворилися на базі колишніх колективних сільськогосподарських підприємств у результаті їх реорганізації, не мають власних фінансових ресурсів для розвитку м'ясного скотарства, а джерела державної підтримки є вкрай обмеженими.

Отже, найбільші можливості швидкими темпами збільшувати концентрацію м'ясного виробництва мають вертикально інтегровані структури (агрохолдинги та інші великі агробізнесові формування). У зв'язку з цим дослідниками пропонується з перелічених вище моделей визнати пріоритетною індустріальну модель розвитку м'ясного скотарства на засадах великого бізнесу [45]. Вважається, що це дозволило б вирішити питання високого рівня концентрації виробництва молока та м'яса великої рогатої худоби в приватному секторі (близько 80 %) [46].

Видається, що продукція вітчизняного тваринництва переважно має доволі високу якість, є поживною, та, що чи найголовніше, їй властива органічність, що не завжди можна сказати про всі імпортовані аналоги. Втім, неналежний рівень підтримки власного виробника в нашій країні дає свої

наслідки. Так, через високу виробничу собівартість вітчизняні виробники просто змушені продавати сировину по більшій ціні, аніж аналоги (не беручи до уваги ще націнки дистрибуторів), як результат – попиту споживачів на цю продукцію є нижчим, високі ціни відштовхують потенційних виробників від даного виду виробництва.

Аналіз сучасного стану виробництва продукції тваринництва показує, що розвиток галузі за умов глобалізації ринків має відбуватися на якісно нових технологічному і технічному рівнях, що має відобразитися і на особливостях державного регулювання. Вони повинні дозволяти повніше реалізувати генетичний потенціал тварин, раціонально використовувати корми, матеріальні ресурси, отримувати високоякісну екологічно чисту продукцію та підвищувати рентабельність виробництва. Це ще раз доводить необхідність державного регулювання сільського господарства через економічні механізми.

2.3 Державна підтримка виробництва продукції тваринництва в Україні

та оцінка її ефективності

Найважливішою ланкою АПК є сільське господарство. Ця галузь займає особливе місце не лише у агропромисловому комплексі, а й у всьому народному господарстві. Підтримка сільського господарства із боку держави нині здійснюється у всіх розвинених країнах світу. Це пов'язано з тим, що ця галузь є стратегічно важливою для внутрішньої економіки та забезпечення продовольчої безпеки будь-якої з розвинутих країн світу.

Зміни умов господарювання аграрних підприємств України викликали необхідність виявлення проблем у розвитку тваринництва та впровадження системи стимулів, що формують спонукальні мотиви для його відродження та підвищення ефективності виробництва тваринницької продукції.

Насамперед обов'язковою умовою є врахування низки досі невирішених проблем організаційно-економічного спрямування: нестабільні умови для розвитку тваринницьких підприємств різних за розмірами та формами господарювання, незначні темпи техніко-технологічного оновлення галузей тваринництва при високих рівнях зношеності машин та обладнання на тваринницьких фермах та використання застарілих технологій, слабка мотивація до процесу кооперації та об'єднання малих виробників тваринницької продукції, нерівномірність навантаження внутрішнього ринку тваринницькою продукцією через низьку платоспроможність населення, низький рівень конкурентних позицій тваринницької продукції на зовнішньому ринку, неможливість самоорганізації та захисту товаровиробниками своїх інтересів ведення бізнесу, великі втрати тваринницької продукції через недосконалість логістики процесу зберігання та транспортування її до місць реалізації та переробки.

Безумовно, держава має не лише регулювати, а й надавати підтримку сільському господарству. Державну підтримку аграрного сектора прийнято розглядати як невід'ємну частину державного регулювання, яка є сукупністю різних інструментів та форм економічного впливу на розвиток сільського господарства для досягнення певних цілей.

У під державною підтримкою сільського господарства деякі західні економісти пропонують розуміти трансферти на користь аграрного сектора внаслідок здійснення заходів державної аграрної політики. На додаток до бюджетних витрат до підтримки також належать заходи, які не потребують фактичних фінансових витрат, наприклад списання пррестрочених заборгованостей перед бюджетом.

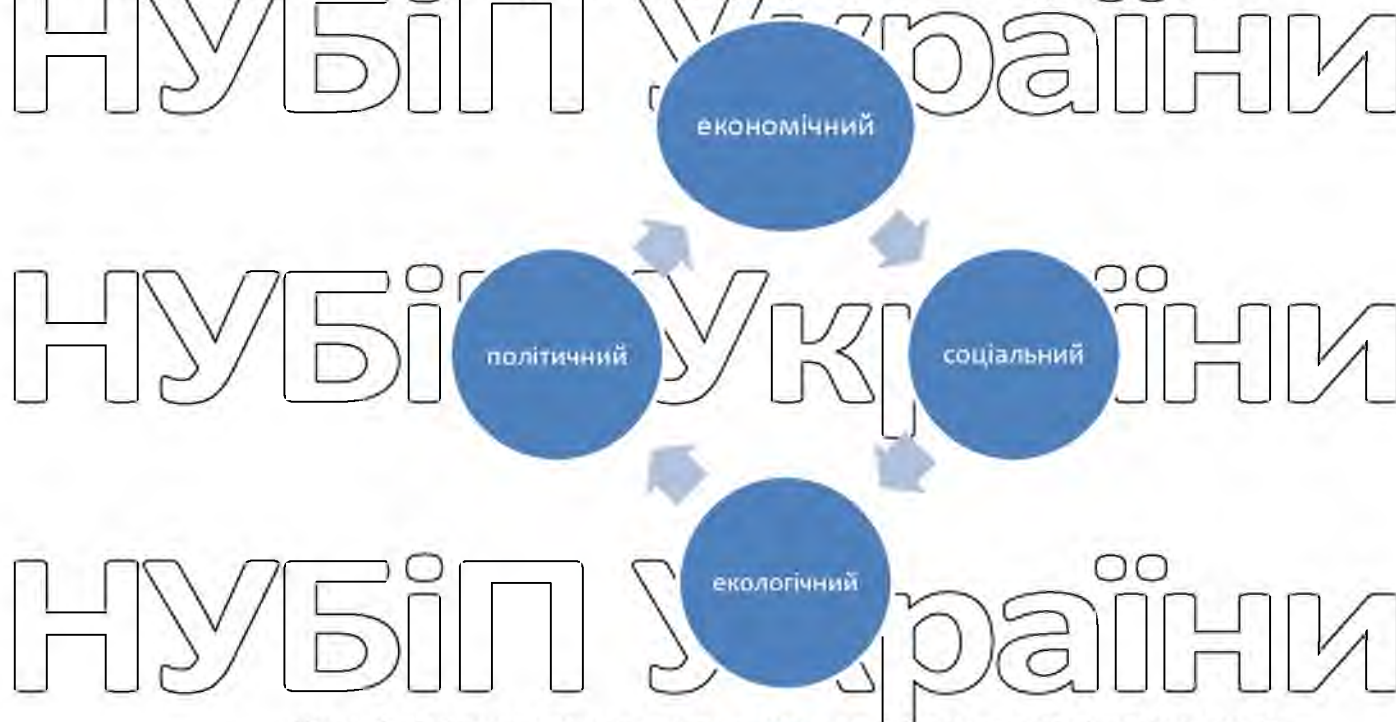
Дійсно, багато авторів зводять систему державної підтримки лише до бюджетного фінансування. Одні вважають, що підтримка сільського господарства — це підсистема державного регулювання, що є сукупністю прямих виплат з бюджету безпосередньо сільськогосподарським товаровиробникам з метою прямого підвищення їх доходів. Інші автори

розуміють державну підтримку як невід'ємну частину державного регулювання. Механізми цієї підтримки на різних рівнях повинні доповнювати один одного та сприяти становленню та нормальному функціонуванню ринку.

Безумовно, без державної підтримки неможливо забезпечити достатній рівень рентабельності для розширеного відтворення, стимулювання виробництва, створення основи для стабілізації ситуації в аграрній галузі.

Зобразимо аспекти розвитку, що визначають цілі державної підтримки сільського господарства, у вигляді рисунку і детально їх проаналізуємо.

Рис. 2.6 Аспекти розвитку, що визначають цілі державної підтримки сільського господарства

Так, що стосується економічного аспекту, то у цьому агросекторі сприймається як значне джерело економічного зростання країни. Внесок сільського господарства у економічне зростання за участю ринку пов'язаний з його двоюкою роллю. По-перше, як постачальника продукції на внутрішній та зовнішній ринки, а по-друге, як споживача ресурсів, вироблених у галузях АПК. Інтенсифікація зумовлює швидке зростання споживання у сільському господарстві продукції галузей промисловості першого рівня АПК, що

впливає на темпи зростання вітчизняної промисловості та сприяє підвищенню випуску сільськогосподарської сировини для третього рівня АПК.

Говорячи про соціальний аспект, зазначимо, що стан сільського господарства - один із визначальних чинників у забезпеченні соціального благополуччя країни. Очевидно, що забезпечений роботою та продовольством народ найменш схильний до прояву невдоволення, хвилювань.

Екологічний аспект пов'язаний з тим, що від рівня розвитку технологій агровиробництва повною мірою залежить збереження природного середовища та раціональне природокористування. Сільське господарство використовує земельні, водні, рослинні та енергетичні ресурси, забруднює навколишнє середовище та сприяє його деградації більше, ніж будь-яка інша діяльність людини.

Стан аграрного сектора є однією з умов збереження існуючого політичного устрою, стійкості та авторитету влади. Виходячи з цього, підтримка сільськогосподарського виробництва є цілком обґрунтованим, необхідним та важливим напрямом діяльності держави у цій галузі економіки. Отже, для досягнення зазначених цілей державі необхідно: по-перше, чітко визначити конкретні завдання та напрями їх вирішення, по-друге, модель та пріоритети державної аграрної політики і, по-третє, виробити механізм підтримки, що включає систему методів і форм впливу.

Так, підтримка вітчизняного сільськогосподарського товаровиробника має здійснюватись шляхом реалізації відповідних заходів державного регулювання. Ці заходи покликані, не порушуючи дію законів ринку, мінімізувати вплив негативних чинників розвитку на сферу аграрного виробництва.

Зазначимо, що в нашій державі діє Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України», у ст. 1 якого зазначено, що він визначає основи державної політики у бюджетній, кредитній, цінній,

регуляторній та інших сферах державного управління щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку, а також забезпечення продовольчої безпеки населення [47]

Водночас напрями державної підтримки сільськогосподарських виробників визначені на рівні підзаконних нормативно-правових актів – у тому числі Порядком використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки сільгосптоваровиробників, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 8 лютого 2017 р. № 77, де серед напрямів називається державна підтримка розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції [48].

У свою чергу механізм і напрями надання підтримки розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції визначено

Порядком використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2018 р. № 107 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 12 травня 2021 р. № 517). Цей документ окреслює механізм використання коштів, передбачених Мінагрополітики в державному бюджеті за програмою «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників», які спрямовуються для державної підтримки розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції.

Як зазначається і документі, бюджетні кошти спрямовуються на державну підтримку за такими напрямками:

- 1) спеціальна бюджетна дотація за наявні бджолосім'ї;
- 2) часткове відшкодування вартості закуплених для подальшого відтворення племінних тварин, а саме телиць, нетелей, корів молочного, молочно-м'ясного та м'ясного напрямку продуктивності, свинок та кнурців, вівцематок, баранів, ярок, козематок, цапів, кізочок, цапків, бджолиних пакетів, бджолиних маток, сперми бугаїв і кнурів та ембріонів великої рогатої худоби, які мають племінну (генетичну) цінність;

3) часткове відшкодування вартості будівництва та/або реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, рибницьких господарств, доїльних залів, підприємств з переробки сільськогосподарської продукції;

4) часткова компенсація вартості будівництва та/або реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, доїльних залів, підприємств з переробки сільськогосподарської продукції в частині витрат, профінансованих без урахування податку на додану вартість за рахунок банківських кредитів;

5) часткове відшкодування вартості будівництва та/або реконструкції підприємств із зберігання та переробки зерна;

6) спеціальна бюджетна дотація за утримання кізочок, козوماتок, ярок, вівцематок;

7) спеціальна бюджетна дотація за приріст поголів'я корів власного відтворення;

8) погашення бюджетної кредиторської заборгованості, зареєстрованої в органах Казначейства, за попередній бюджетний період за напрямом «Державна підтримка розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції» [49].

Варто зупинитися і на питанні консультування сільськогосподарських товаровиробників. Щодо консультування сільськогосподарських товаровиробників із питань, які потребують спеціальних знань, то воно повинно надаватися через систему дорадчих служб, діяльність яких регулюється Законом України від 17 червня 2004 р. «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність».

Ст. 5 зазначеного вище нормативно-правового акту встановлює, що дорадча діяльність може проводитися не лише за рахунок коштів суб'єктів господарювання, а й за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів.

Крім того, фінансування дорадчої діяльності може здійснюватися за рахунок грантів, міжнародної технічної допомоги, коштів міжнародних програм та проєктів, благодійних внесків фізичних та юридичних осіб інших джерел, не заборонених законом.

У ст. 6 уточнюється, що соціально спрямовані дорадчі послуги, що надаються за рахунок коштів Державного бюджету України і місцевих бюджетів, щорічно визначаються державною цільовою програмою сільськогосподарської дорадчої діяльності в межах видатків центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері сільського господарства, та місцевими програмами соціально-економічного розвитку. Органи місцевого самоврядування можуть визначати додаткові соціально спрямовані дорадчі послуги, які надаються за рахунок коштів місцевих бюджетів, відповідно до місцевих програм соціально-економічного розвитку.

Надання соціально спрямованих дорадчих послуг, які фінансуються за рахунок коштів державного бюджету та місцевих бюджетів, проводиться на конкурсній основі. Участь у конкурсі щодо надання соціально спрямованих дорадчих послуг можуть брати тільки суб'єкти дорадчої діяльності, які визнані такими відповідно до цього Закону. Дорадча діяльність у частині надання соціально спрямованих дорадчих послуг є неприбутковою діяльністю.

Завданнями дорадчої діяльності пов'язані з:

- підвищенням рівня знань і вдосконаленням практичних навичок прибуткового ведення господарства суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості, та сільського населення в умовах ринкової економіки;
- наданням суб'єктам господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості, та сільському населенню дорадчих послуг з питань економіки, технологій, управління, маркетингу, обліку, податків, права, екології тощо;
- наданням дорадчих послуг органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування з питань підготовки та реалізації планів соціально-економічного розвитку, формування громадянського суспільства;
- поширенням та впровадженням у виробництво сучасних технологій, новітніх досягнень науки і техніки;

- сприянням розвитку несіельського господарського підприємництва в сільській місцевості, у тому числі сільського зеленого туризму, зайнятості сільського населення тощо;

- роботою з сільською молоддю, ініціювання та реалізація молодіжних програм тощо.

Основними методами дорадчої діяльності є:

- навчання суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості, та сільського населення;

- дослідження соціально-економічних проблем сільської місцевості та розробка варіантів їх розв'язання;

демонстраційні покази форм і методів роботи суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості, та сільського населення;

- інформаційне забезпечення суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості, сільського населення тощо [50].

Досягнення перспективних показників розвитку галузі неможливе без підвищення ефективності господарювання у дрібних товаровиробників.

Прикладом у цьому може стати Польща, де близько 90 % молока виробляється господарствами населення та забезпечується постачання майже

70 % від загальних надходжень сировини на переробні підприємства. Приклад Польщі може стати зразковим для господарств сільського населення

України. Тим більше, що місцеві органи самоврядування можуть підтримати малі форми господарювання у сільській місцевості. При подальшому

розвитку цього процесу дрібнотоварні ферми стануть альтернативою крупнотоварному виробництву. Такий підхід на нинішньому етапі розвитку галузі є прийнятним для України [51].

Що ж стосується заходів державної підтримки особистих селянських господарств як дрібних товаровиробників продукції тваринницької галузі, то

слід визначити, що державна підтримка господарств населення має проводитися за такими основними напрямками:

- покриття потреб господарств в земельних ділянках відповідного цільового призначення - для ведення особистого підсобного господарства;

- забезпечення розвитку кооперації в сільській місцевості;

- створення умов для поширення в сільській місцевості відповідних підприємств – переробних і торговельних, пов'язаних з виробництвом, заготівлею, переробкою і збутом продукції галузі тваринництва;

- розширення мережі місцевих м'ясо-молочних заготівельних пунктів, зміцнення їх матеріально-технічної бази та кадрового забезпечення;

- удосконалення унормування організації процесу співпраці між переробними підприємствами та особистими селянськими господарствами у напрямі відгодівлі сільськогосподарських тварин;

- розширення обсягів надання різноманітних послуг;

- забезпечення соціального захисту і соціальних гарантій населення у сільській місцевості;

- створення умов для кредитування господарств населення з метою будівництва житла, виробничих приміщень, закупівлі техніки та устаткування, придбання молодняку великої рогатої худоби та свиней, птиці, тощо [52, с. 16].

Вважаємо, що основною причиною нинішнього стану галузі є відсутність достатньої, стабільної та своєчасної державної підтримки, що ставить сільськогосподарські підприємства у досить складну фінансово-економічну ситуацію, особливо це стосується господарств, що мають невелику кількість худоби і в яких немає застосування новітніх технологій.

Необхідність державної підтримки аграрного сектора економіки заснована на наступному важливому теоретичному становищі. Науково-технічний прогрес у сільському господарстві проявляється значно меншою мірою, ніж у інших галузях, наприклад у промисловості, де продуктивність праці зростає набагато швидше. Крім того, у сільському господарстві продуктивність праці обмежена фізичними можливостями землі, й у багатьох розвинених країн ресурс інтенсифікації практично вичерпано. Усе це

призводить до того, що собівартість продукції сільського господарства не
 знижується, а навпаки, збільшується. В результаті відносні доходи
 промисловості зростають, а сільськогосподарських виробників падають. І на
 певному етапі сільське господарство може виявитися збитковим не через
 малу продуктивність фермерів, а через об'єктивні умови. Якщо не вживати
 жодних заходів, то в недалекому майбутньому виробники
 сільськогосподарської продукції «збанкрутять».

Таким чином, державна підтримка є невід'ємною частиною державного
 регулювання і є сукупністю різних інструментів та важелів.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

3.1 Зарубіжний досвід державного регулювання виробництва продукції тваринництва

Досвід передових країн демонструє, що майже усі вони на певному етапі історичного розвитку зіткнулися із складними ситуаціями у розвитку аграрної сфери, у тому числі тваринництва. Наприклад, для Японії та Німеччини, причинами стали наслідки війни, для Іспанії та Португалії – особливості політичної структури, специфіка історичного розвитку для Південної Кореї, Бразилії та Туреччини. Втім, кожна країна шукала та знаходила свій неповторний шлях виходу з несприятливого економічного становища у досліджуваній сфері [53].

Узагальнюючи зарубіжний досвід, зазначимо, що державне регулювання сільськогосподарського виробництва у розвинених країн Заходу є потужним важелем проведення економічної та фінансової політики у сільському господарстві. Механізм державного регулювання економіки галузі відрізняється у них великою різноманітністю використання економічних та фінансових інструментів. Ці відмінності обумовлені національними особливостями розвитку сільського господарства, рівнем продуктивних сил, позиціями країни на світовому аграрному ринку та іншими факторами.

Цілі державного регулювання сільського господарства у розвинених країнах включають:

- підвищення продуктивності шляхом запровадження технічного прогресу та раціоналізації виробництва, а також максимально ефективного використання всіх виробничих факторів, особливо робочої сили;

НУБІП України

- забезпечення зайнятості в аграрному секторі та відповідного рівня життя сільського населення;
- стабілізацію ринків сільськогосподарської продукції;

- гарантоване постачання внутрішнього ринку;

- турботу про постачання аграрної продукції споживачам за розумними цінами.

НУБІП України

У більшості розвинених країн діють такі, що мають тривалу історію системи державного регулювання. Хоча є суттєві відмінності між країнами у

вживанні конкретних заходів, усі вони переважно переслідують такі цілі:

НУБІП України

- підтримка стабільної економічної ситуації у сільському господарстві, ринкової кон'юнктури та певного рівня прибутковості галузі,
- запобігання небажаним міграційним процесам,

- забезпечення продовольчої безпеки,

- обмеження надлишкового виробництва,

НУБІП України

- допомога в адаптації населення до нових умов,
- захист внутрішнього ринку,

- гарантія конкурентоспроможної участі національних

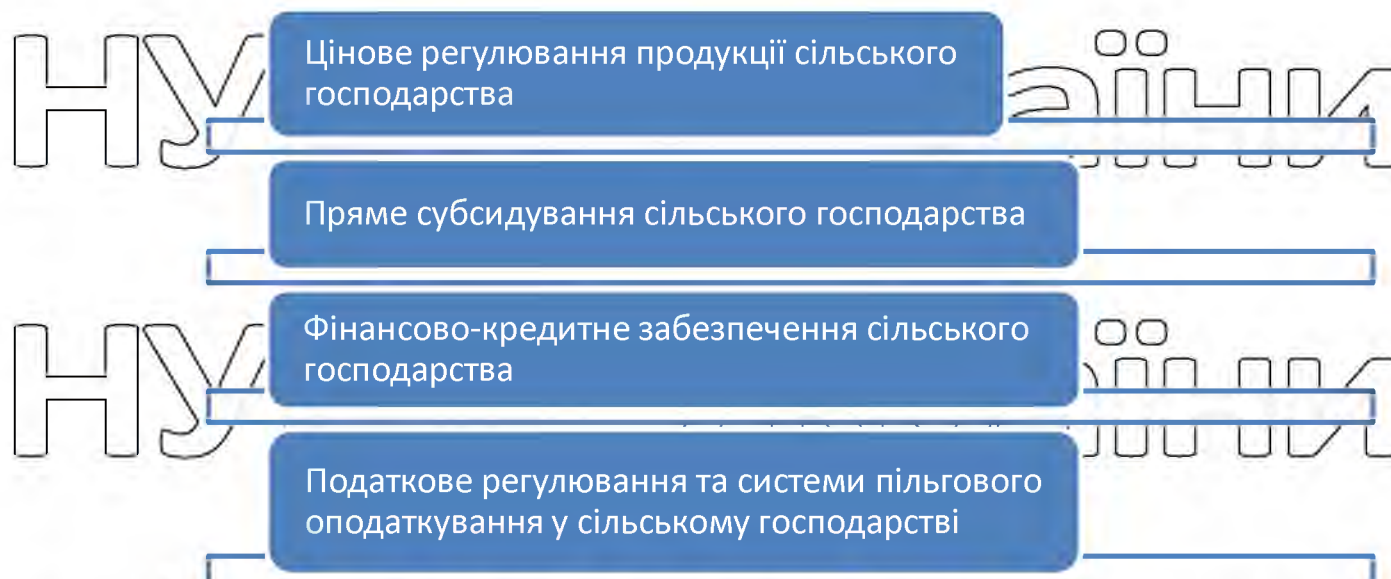
товаровиробників у міжнародному розподілі праці тощо.

НУБІП України

Основні ж методи державного регулювання розвинених країн представимо у вигляді рисунку.

НУБІП України

НУБІП України

Рис. 3.1 Методи державного регулювання тваринництва розвинених країн

Так, основну роль у всій системі державного регулювання сільського господарства у країнах з розвинутою ринковою економікою відіграє підтримання цін, що забезпечують стабільність доходів виробників та цінову рівновагу, ставлення сільського господарства та пов'язаних із ним галузей.

Що стосується прямого субсидування, то категорія прямих платежів у системі показників державної підтримки сільського господарства на Заході включає широкий спектр різних типів платежів, що мають різний вплив на економіку галузі: компенсаційні платежі; субсидії з розрахунку на одиницю площі або поголів'я худоби, страхові та відшкодувальні платежі; платежі у вигляді фінансування закупівель ресурсів для виробництва та ін. Одним із найважливіших завдань прямого державного субсидування є виплати виробникам у районах із несприятливими кліматичними та ґрунтовими умовами. Як приклад можна навести спеціальні системи підтримки доходів у північній частині Фінляндії, заболочених районах Ірландії та важкодоступних високогірних районах Австрії. Так, у Фінляндії у господарствах, розташованих вище 62 північної широти, держава виділяє підвищені «погектарні» та «поголовні» субсидії виробникам. Треба сказати, що в Норвегії за рахунок її значних надходжень від нафтової та газової промисловості, кольорової металургії величезні кошти йдуть на підтримку

фермерів. Різного роду прями субсидії грають дедалі більшу роль у зв'язку з переходом до політики паритету доходів та паритету якості життя. Чисто ринковими механізмами, саме – через ціни, ці цілі не досягаються, тому на Заході вдаються до дії інших інструментів і вибудовують інші схеми підтримки фермерів.

Найважливішою метою державного втручання в аграрну економіку на Заході є підтримка фінансових ресурсів сільгосптоваровиробників. Це визначається специфічними умовами сільського господарства: недоліком вільних коштів; високої капіталомісткості та низькою фондовіддачею галузі; розбіжністю термінів проведення витратних операцій та отримання доходів. Все це диктує потребу особливого підходу до системи фінансової підтримки сільського господарства.

Що ж стосується податкового регулювання, то у країнах з розвиненою ринковою економікою поряд із фінансово-кредитною та ціновою політикою податкова політика завжди була і залишається найважливішим інструментом у системі державного регулювання сільського господарства та створення для нього пільгових умов. На сільське господарство, у тому числі тваринництво, поширюється загальноприйнята система оподаткування, але сам механізм її функціонування, з урахуванням високої витратності, капіталомісткості та водночас низької прибутковості, створює відносно сприятливий стан цієї галузі.

Зазначимо, що у країнах ЄС підтримка сільськогосподарського виробництва становить близько 55 % об'єднаного бюджету, або 1,7 % від ВВП [54]. Європейський Союз надає підтримку своїм фермерам у рамках Спільної аграрної політики (САП). За цією програмою встановлюється високий рівень внутрішньої ціни на конкретний продукт та паралельно (для вирівнювання ціни) аналогічний імпортований товар обкладається високим митом. Підтримувані ціни сприяють виробництву надлишкових обсягів різних видів сільськогосподарської продукції, які ЄС експортує за низькими

субсидованими цінами. Підтримувані ціни застосовують майже до всіх сільськогосподарських товарів, окрім окремих винятків [55].

В ЄС застосовуються різноманітні механізми підтримки виробників окремих видів продукції тваринництва. Так, переважно застосовують механізми інтервенцій і прямих виплат у дохід фермерів, за яких інтервенційні ціни встановлюються нижче ринкових цін. Це характерно для виробників телятини і молока [56].

У структурі видатків на підтримку сільського господарства найбільша частка прямих платежів відмічається у країнах із несприятливими умовами виробництва (Норвегія, Ісландія, Фінляндія, Швейцарія, гірські райони Франції). Ціль цих виплат: компенсувати своєрідну негативну земельну ренту, що підвищує витрати виробництва, наприклад, у гористих і північних районах. Кількість та загальна площа ферм, які класифікувалися як менш сприятливі, постійно зростали, і тепер площа таких ферм складає майже половину всіх сільськогосподарських угідь у країнах ЄС. У Фінляндії всі господарства взагалі отримують погектарні субсидії, а на північ від 62 градуса широти введені підвищені ціни та спеціальні надбавки. Такі ж пільгові надбавки є на півночі Швеції. Аналогічна система у Норвегії. В Австрії, Швейцарії та в гірських районах Франції давно застосовується погектарна система дотацій чи в розрахунку на голову худоби.

Цікавим є досвід Франції, де спостерігається особливо значний ступінь втручання державних органів у процеси розвитку АПК, здійснюється суворий контроль за торговою діяльністю сільськогосподарських кооперативів. Крім того, Міністерством сільського господарства держави виділяються дотації на користь молодих фермерів від 50 до 100 тис. євро. Також у державі діє правило, за яким у торговельних мережах повинно продаватися не менше 50 % вітчизняних продуктів, що захищає французьких виробників продовольства. У країні акцентовано зусилля на професійні об'єднання, завдяки яким фермери Франції мають власні канали просування продукції до кінцевого споживача [53].

У системі державного регулювання велика увага приділяється підтримці фінансових ресурсів фермерських господарств. Вона здійснюється шляхом:

- створення сільськогосподарських кооперативних банків,
- розвитку сільської кредитної кооперації, орієнтованої не стільки на прибуток, скільки на обслуговування,
- розширення системи іпотечного кредиту,
- встановлення поміркованого податкового режиму для сільського господарства.

Практично у будь-якій державі світу у різних формах існує система сільськогосподарського кредитування. У Туреччині це Зіраат Банк, у Франції Креді Агріколь, в Австрії – Райффайзенбанк і т. д. Вони всі мають величезну мережу відділень. Аграрні банки об'єднує членство у Міжнародній конфедерації сільськогосподарського кредитування. Важливо, щоб банк став таким же звичним та необхідним для села, як наприклад, магазин чи пошта. Це означає, що банк повинен бути таким же зрозумілим, доступним та корисним. Потрібно забезпечити нове становлення системи сільськогосподарського кредитування, що дозволить реанімувати сільську економіку та підтримати аграрний сектор.

У країнах із розвинутою ринковою економікою дуже високий рівень впливу держави на формування виробничої інфраструктури агропромислового комплексу:

- здійснення меліоративних проектів,
- створення дорожньої транспортної мережі,
- здійснення заходів щодо рекультиванні земель,
- будівництво ферм та птахоферм, складів сільгосппродукції, навісів, майстерень, виробничих ліній, ветеринарних лабораторій, гаражів, станцій техобслуговування та багато іншого.

У багатьох країнах чільне місце серед форм протекціонізму у сільському господарстві приділяється різним механізмам підтримки аграрних

цін: 75 % сумарного еквівалента субсидії виробникам у країнах ЄС; 87% - у Японії та близько 50% у США та Канаді. Частка прямих догачій у сумарному еквіваленті субсидій сільськогосподарським товаровиробникам становить у

Норвегії близько 50%, у ЄС та США – 22-23%. Частка інших видів підтримки аграрного сектору (надання різних послуг, будівництво об'єктів інфраструктури та ін.) досягає 60% в Австрії та понад 40% у Канаді.

Дуже жорсткий контроль за цінами на продовольчі товари здійснюється в Швеції. Ціни встановлюються Урядом і Парламентом. Така цінова політика є результатом узгодження інтересів як виробників так і споживачів [57].

При розробці цінової політики, оптимального поєднання державного регулювання та саморегулювання ціл важливо орієнтуватися на кращі приклади зі світового досвіду, які показують, що навіть у країнах із розвинутою ринковою економікою під контролем держави перебуває більшість ціл на продукти харчування. Сьогодні застосовуються такі класичні, перевірені практикою методи:

- встановлення фіксованих ціл,
- контроль за цінами монополій та великих виробників,
- фіксація меж зміни ціл,
- створення умов їхнього зниження.

У цьому плані для нас значний інтерес представляє досвід державного регулювання у сільському господарстві США.

Сільськогосподарську політику уряду Сполучених Штатів визначає ціла система законодавчих актів. Кожні чотири роки Конгрес обговорює та приймає основний «Закон про фермерство». На додаток до нього багато аспектів сільськогосподарської політики формуються як побічний результат законодавчих актів, що регулюють інші сфери діяльності. Закони про оподаткування, наприклад, сприяють залученню коштів приватних вкладників у розвиток тих чи інших галузей сільського господарства.

США досить вдало застосовують прямі бюджетні виплати товаровиробникам у поєднанні з державною ціновою політикою. Так, з розрахунку на одну ферму в середньому сума державних виплат за участь у державних програмах становить 20 тис. дол. на рік (на дрібну – у середньому по 4 тис. дол., на великі – до 70 тис. дол. [58], що у відсотках до валового внутрішнього продукту (ВВП) складає 0,9 %. Крім того, держава характеризується доволі розгалуженою мережею державних і громадських організацій, що здійснюють цінове регулювання. При цьому сільське господарство США довгий час розвивалося без будь-якого регулювання цін урядом, відправною точкою здійснення якого пов'язане зі значним перевиробництвом продукції.

У США державна програма підтримки продукції тваринництва поширюється тільки на молочні продукти та не регулюються ціни на м'ясо (за винятком внутрішніх тарифів) [59].

Особливо слід виділити Японію, де уряд регулює близько 20% споживчих цін на рис, пшеницю, м'ясо та молочні продукти, залізничний транспорт, теплопостачання, водопостачання, електроенергію, газ, послуги освіти та медичне обслуговування. Водночас за законодавством держава не має права встановлювати як монопольно високі, і монопольно низькі ціни, що може обмежити ринкову конкуренцію.

Важливо відмітити і досвід країн, які по суті не дотують своє сільське господарство. Так, Австралія відмовилась від дотацій у 70-ті роки ХХ століття, а Нова Зеландія – у 80-ті. При цьому через 10 років виробництво сільськогосподарської продукції зросло на 40 %. Подібний шлях було пройдено і Чилі, де на початку 80-х років скасували державні субсидії, а незабаром відбулося те, що називають «чилійським дивом» – національний дохід зріс у 6 разів, продуктивність сільського господарства – у 8 разів, а експорт – у 20 разів [60].

Отже, світовий досвід розвитку сільського господарства показує, що успішний розвиток цієї галузі можливий лише на основі дієвої державної

підтримки. Провідні країни світу спрямовують значні бюджетні кошти на підтримку сільськогосподарських товаровиробників на регулювання продовольчого ринку, сільські соціальні та природоохоронні програми.

Водночас держави, які працюють у ринкових умовах господарювання, вважають, що будь-який із секторів економіки має підвищувати ефективність виробництва за рахунок використання дієвих та численних ринкових механізмів.

3.2 Інноваційно-інвестиційний розвиток тваринництва як чинник

підвищення конкурентоспроможності галузі

Досягнення сталого економічного зростання, підвищення якості життя населення, забезпечення продовольчої безпеки країни є глобальними проблемами економіки, вирішення яких можливе лише в рамках реалізації інноваційного розвитку вітчизняного аграрного сектору, зокрема тваринництва.

В результаті реформ, що проводяться з початку 90-х років, у цьому стратегічно важливому секторі сільського господарства, як і у всьому агропромисловому комплексі країни, відбулося різке зниження обсягів та економічної ефективності виробництва продукції. Істотно скоротилося поголів'я тварин, зруйнувався генетичний і виробничий потенціал галузі, загострилася конкуренція з боку імпорту, що різко збільшився.

При цьому у діяльності сільськогосподарських підприємств спостерігається низка проблем, у тому числі недостатність припливу інвестицій (дефіцит інвестиційного ресурсу). Підприємства АПК не мають змоги акумулювати належні фінансові ресурси задля здійснення масштабних інвестицій, спрямованих на розвиток власної виробничої бази, у тому числі на основі впровадження новітніх технологій. Відтак мають бути узагальнені та вироблені науково-практичні пропозиції з питань оптимізації інструментів стимулювання інвестиційної діяльності у АПК [61].

Організація сучасного високотехнологічного, екологічного, інноваційно розвиненого аграрного виробництва зумовлює залучення великих інвестицій. Аграрна сфера в силу природного характеру виробничих процесів найбільш схильна до впливу зовнішніх факторів: природних умов виробництва та фінансового середовища. Тому вона потребує вжиття заходів державного регулювання, що забезпечує включення демпферних механізмів, що м'якшують вплив негативних факторів зовнішнього розвитку, а також широкого впровадження сучасних інноваційних та цифрових технологій.

Існує безліч напрямків розвитку тваринництва, які визначаються впливом різних умов та факторів. Два напрями є основними:

- інерційний,
- інноваційний.

Так, інерційний розвиток є процес, що передбачає стагнацію, уповільнення темпів економічного зростання, що супроводжується кризовими явищами, пов'язаними зі зростанням цін, інфляцією, безробіттям.

У свою чергу, інноваційний розвиток пов'язаний з прискореним економічним зростанням, підвищенням ефективності функціонування системи, розширенням відтворення та покращенням якості життя населення

Варто зауважити, що підсистеми у тваринництві виділяються за функціонального та організаційного ознаками.

Так, до функціональних підсистем відносяться такі складові, що відображають різні сторони відтворювального процесу:

- біологічна,
- техніко-технологічна,
- соціальна,
- екологічна
- економічна.

Біологічна підсистема, виділена вище, очевидно, включає частину ресурсного потенціалу, представлену специфічними засобами виробництва сільськогосподарськими тваринами, які в процесі життєдіяльності

продукують різну біологічну масу (молоко, м'ясо, шерсть та ін.), забезпечуючи кругообіг речовини та енергії в природі та задовольняючи потреби населення у тваринному білку. Ця підсистема підпорядковується як економічним, так і біологічним законам розвитку.

Техніко-технологічна підсистема - це сукупність технічних ресурсів, технологій виробництва, що сприяють отриманню необхідного результату (продукції, робіт, послуг).

Соціальна підсистема включає елементи соціальної інфраструктури галузі тваринництва: соціальні типи тваринників, спеціалізовані будинки відпочинку тощо.

Екологічна підсистема складається з елементів земельно-природного потенціалу та ресурсів природоохоронної та природовідновлювальної діяльності. Вона забезпечує раціональне природокористування та виробництво екологічно чистої продукції.

Економічна підсистема є економічним механізмом господарювання, що дозволяє раціонально функціонувати та розвиватися біологічній, техніко-технологічній, соціальній та екологічній підсистем.

Форму функціонування всієї системи тваринництва відбиває організаційна підсистема, куди входять форми власності, господарювання та управління.

Цілі розвитку будь-якої соціально-економічної системи багатоваріантні, залежать від етапів її розвитку, різноманіття економічних інтересів усередині системи та її підсистем. Підсистеми можуть мати власні цілі, які підпорядковані загальній меті всіх соціально-економічних систем - здійсненню розширеного відтворення.

Основним механізмом досягнення головної мети системи тваринництва є інноваційний розвиток, а базовими категоріями, що становлять основу методології його дослідження - відтворення, ефективність, інтенсифікація, конкурентоспроможність, інновація, інноваційний процес, інноваційний капітал, інноваційна політика, інвестиції.

Відтворення як безперервний процес відтворення факторів виробництва (природних ресурсів, робочої сили, засобів виробництва) може відбуватися на простій, звуженій та розширеній основі. Саме розширене відтворення є ключовою метою інноваційного розвитку системи тваринництва та її підсистем. Ступінь досягнення цілей кожної зі стадій кругообігу капіталу (грошової, продуктивної та товарної) визначає ефективність інноваційного розвитку тваринництва, а вибір шляхів її підвищення – напрямки інноваційних процесів у галузі.

Інноваційний розвиток тваринництва тісно пов'язаний з інтенсифікацією і є однією з форм її прояву, оскільки включає одночасно процес розширеного відтворення та якісне вдосконалення його стадій на основі впровадження досягнень науково-технічного прогресу.

Конкурентоспроможність виробництва відображає якість господарювання в умовах конкурентного ринку, здатність змагатися з аналогічними виробниками та товарами за якістю, ціною, витратами та іншими показниками з метою завоювання ринку та отримання більш високої прибутковості. Ступінь досягнення конкурентоспроможності тваринництва визначається рівнем його інноваційного розвитку.

Інновація це кінцевий результат впровадження нової чи вдосконаленої продукції (послуги), техніки, технології, організації виробництва, системи його управління з метою отримання різних видів ефекту та прискорення процесу розширеного суспільного відтворення.

Інноваційна діяльність, стосовно тваринництва, означає сукупність послідовно здійснюваних дій зі створення нової чи поліпшеної тваринницької продукції, удосконаленої технології та організації її виробництва, на основі використання результатів наукових досліджень та розробок, або передового виробничого досвіду з метою модернізації виробництва та виходу на нові ринки.

Інноваційна привабливість тваринництва передбачає сукупність технологічних, соціальних, екологічних, фінансово-економічних параметрів функціонування галузі, що визначають платоспроможну потребу інновацій.

Інноваційна політика у тваринництві розглядається як частина аграрної інноваційної політики держави та підприємств, яка є формою реалізації інноваційної стратегії галузі, що включає встановлення масштабів та найважливіших напрямів інноваційної діяльності для забезпечення продовольчої безпеки країни, досягнення конкурентоспроможних параметрів та підвищення ефективності виробництва тваринницької продукції.

Інноваційний капітал являє собою сукупну вартість ресурсів, створених в результаті інноваційної діяльності та здатних приносити додатковий дохід. Чим більша частка інноваційного капіталу підприємства, тим вища його конкурентоспроможність. Необхідною умовою та основним джерелом інноваційної діяльності є інвестиції, що сприяють реалізації інноваційної моделі економічного зростання у тваринництві.

До таких специфічних характеристик можна віднести залежність виробництва від природно-кліматичних умов, використання у виробничому процесі землі та живих організмів – рослин і тварин, відмінності в технологіях та тривалості виробничого циклу, різноманіття видів сільськогосподарської продукції, недостатній рівень організації менеджменту всього інноваційного циклу, дефіцит високопрофесійних кадрів, низькі темпи освоєння інновацій, високі виробничо-фінансові ризики.

Показникам рівня інноваційного розвитку в тваринництві є такі:

- частка витрат на дослідження та наукові розробки у вартості валової продукції тваринництва;
- частка тваринницьких підприємств, які здійснюють інноваційну діяльність у загальному їх числі;
- частка тваринницької продукції, виробленої за інноваційними технологіями у її загальному обсязі;

- кількість патентів, що використовуються у галузі; сальдо експорту-імпорту технологій.

В Україні діє спеціальний Закон України від 18 вересня 1991 р. «Про інвестиційну діяльність», за ст. 4 якого, об'єктами інвестиційної діяльності можуть бути будь-яке майно, в тому числі основні фонди і оборотні кошти в усіх галузях економіки, тобто й у галузі тваринництва. Згідно зі ст. 5 Закону суб'єктами інвестиційної діяльності (інвесторами і учасниками) можуть бути громадяни і юридичні особи України та іноземних держав, а також держави.

До інвесторів належать суб'єкти інвестиційної діяльності, які приймають рішення про вкладення власних, позичкових і залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування. Інвестори можуть виступати в ролі вкладників, кредиторів, покупців, а також виконувати функції будь-якого учасника інвестиційної діяльності [62].

На сьогодні вирішення завдань АПК пов'язані із:

- залученням фінансових інвесторів для реалізації високоефективних інвестицій в АПК;

- створенням умов підвищення конкурентоспроможності продукції агропромислового комплексу;

- стійким розвитком сільських територій, включаючи забезпечення зайнятості та підвищення рівня життя сільського населення;

- створенням умов для збереження та відтворення використовуваних сільським господарством та рибальством природних ресурсів;

- збільшенням продукції рослинництва з урахуванням підвищення врожайності сільськогосподарських культур;

- збільшенням продукції тваринництва на основі підвищення продуктивності худоби та птиці;

- поліпшенням житлових та соціальних умов життя населення у сільських поселеннях;

- покращенням інституційного устрою сільськогосподарського виробництва шляхом підтримки розвитку великих форм (агрофірм, агрохолдингів) та малих форм господарювання;

- підвищенням ролі факторів управління, цифровізації, інформатизації та науки.

Вирішення поставлених завдань передбачає модернізацію та цифровізацію аграрного виробництва та тісно пов'язане з активним залученням сучасних інноваційних технологій організації виробничих процесів, що використовують принципово нові машини та сільськогосподарське обладнання. У ході переходу на новий рівень розвитку необхідне врахування біологічних закономірностей аграрного виробництва, забезпечення вимог екологічної безпеки та елементів точного землеробства.

Процес інноваційного розвитку модернізації виробництва має передбачати таке застосування сучасних цифрових технологій на основі високопродуктивних сільськогосподарських машин та технічного обладнання, при якому створюються оптимальні умови для зростання, розвитку та продукування рослин та тварин як фактора, що забезпечує збільшення продуктивності та виходу на заплановані рівні виробництва сільськогосподарської конкурентоспроможної продукції.

Підтримка та регулювання процесів виробництва, спрямована на формування ефективного стійкого та конкурентоспроможного агропромислового комплексу, повинна забезпечувати збереження та відтворення природних ресурсів, сприяти соціальній стабільності, підвищенню рівня життя та стимулюванню економічної активності населення на основі забезпечення конкурентоспроможності економіки, продовольчої безпеки, розвитку сільських територій та ефективного вирішення завдань соціально-економічного розвитку.

Серед пріоритетів слід виокремити покращення селекційної роботи, вдосконалення системи утримання та годування тварин, покращення системи відтворення та формування структури поголів'я, зниження напруги та

покращення зооветеринарного обслуговування, оновлення та модернізація існуючої матеріально-технічної бази, оптимізація кормової раціону за вмістом основних поживних речовин, організація виробництва комбікормів

на власних виробничих потужностях. Також доцільно включити до цього переліку освоєння ресурсо-, енерго- та матеріалозберігаючих технологій, що знизить виробничі витрати на виробництво продукції. Цей перелік не є вичерпним, і за умови додаткового дослідження може бути розширено.

Усі перелічені напрями інтенсифікації галузі можна запровадити на основі високого рівня фінансової незалежності підприємства, залучення інвестиційних ресурсів (кредити банків, партнерів тощо).

Для того, щоб у перспективі досягти бажаних обсягів виробництва високоякісного м'яса тваринного походження на тваринницьких підприємствах країни і її регіонів, необхідно:

- укомплектувати тваринницькі ферми високопродуктивним поголів'ям тварин та налагодити на сучасній науковій основі селекційну роботу;

- забезпечити високий рівень техніко-технологічного оновлення тваринницьких ферм і повну модернізацію виробничих процесів в усіх підгалузях тваринництва;

- перевести технологічні процеси виробництва молока на використання модернізованого фізіологічно-безпечного для корів доїльного обладнання;

- розробити такі планувально-технологічні рішення для тваринницьких ферм і комплексів, які б забезпечували найкращі умови для організації утримання, годівлі тварин та реалізації генетичного потенціалу тварин при мінімальних виробничих і трудових витратах;

- використовувати на тваринницьких фермах якісні й екологічно чисті корми із широким застосуванням новітніх систем годівлі тварин;

- поступово, у міру розвитку інноваційних технологій, перевести виробництво тваринницької продукції на промислову основу з метою підвищення рівня зацікавленості в ній переробних підприємств;

- модернізувати обладнання для утилізації фермерських відходів, виготовлення органічних добрив та економії енергоресурсів; підвищити рівень мотивації забезпечення й ефективності праці висококваліфікованих працівників, зокрема, спеціалістів з догляду за тваринами [63, с. 214].

Як зверталася увага у роботі, тваринництво є однією з провідних галузей сільського господарства, тому що виробляє продукти харчування, сировину для промисловості та добрива для рослинництва. Але останнім часом у гонитві за високою продуктивністю та отриманням максимальної вигоди людина отримує продукцію від тварин, експлуатуючи їх у важких умовах промислових технологій, наліхаючи їх стимуляторами росту та проникаючи у свята святих – геном. В результаті, споживаючи ці продукти, людина завдає шкоди і своєму здоров'ю. У зв'язку з цим, починаючи з 70-х років минулого століття, у країнах Європейського Союзу набирає чинності, і

знаходить все більше прихильників ідея органічного сільського господарства, що передбачає і органічне тваринництво. Органічне тваринництво вважається способом виробництва продуктів з мінімізованим вмістом шкідливих речовин та високою якістю, що відповідає екологічним вимогам, гуманним по відношенню до тварин та природи. Тому воно має широке поширення в розвинених країнах.

Погоджуємося з вченими, які вважають, що заходи державної аграрної політики повинні бути направлені на:

- забезпечення високого рівня державної підтримки тваринництва, розширення можливостей і розмірів усіх форм державної підтримки на придбання, розведення та збереження племінних сільськогосподарських тварин і птиці, особливо в спеціалізованих підприємствах;

- фінансування реконструкції та модернізації тваринницьких комплексів;

- використання різних напрямів кредитування для придбання основних засобів виробництва;

- виробництво органічних видів тваринницької продукції;
- модернізацію технологічних процесів;
- покращення екологічної ситуації на сільських територіях;

- збільшення обсягів фінансування на проведення наукових досліджень у сфері селекційної діяльності, кормовиробництва, можливостей заощадження виробничих ресурсів, упровадження енергозберігальних інноваційних технологій, використання альтернативних джерел освітлення тваринницьких приміщень [63, с. 204].

Зобразимо основні напрями вирішення проблем виробництва продуктів тваринництва в нашій країні та способи розвитку галузі і підвищення конкурентоспроможності серед імпортованих аналогів у вигляді рисунку

створення на рівні держави програми підтримки та захисту сільськогосподарських виробників, виробництва яких орієнтовано на сферу тваринництва

налагодження системи регулювання ринків збуту продукції тваринництва

забезпечення умов співпраці вищих навчальних закладів та підприємств, для налагодження належного виробничого процесу, а також створення своєрідного резерву кваліфікованих трудових ресурсів

інноваційний та новаційний підходи у вибудовуванні технологічного та технічного забезпечення виробництва

підтримка суб'єктів, які виявили намір перейти на альтернативні енергетичні ресурси та більш екологічні види палива

Рис. 3.2 Основні напрями вирішення проблем виробництва

продуктів тваринництва

Що стосується окремих підгалузей тваринництва, зазначимо ще раз, що в останні роки окремі галузі тваринництва (молочне і м'ясне скотарство та свинарство) показують позитивну динаміку свого розвитку. Натомість існують ще нерозв'язані питання, які стосуються комплексної техніко-технологічної модернізації тваринництва. З огляду на цю ситуацію підприємствам більшості регіонів виникає потреба шукати різні шляхи

інвестування оновлення, реконструкції і будівництва сучасних тваринницьких ферм, комплексів та виробництва інноваційних видів тваринницької продукції. Насамперед необхідно заохочувати інвесторів вкладати інвестиційні ресурси і субсидійні кредити у молочне скотарство.

Цей шлях досить тернистий, оскільки інвестори зважують своє бажання інвестувати довгострокові проекти (при ризиковій результативності і низькій реалізації можливостей), а тому надають перевагу свинарству і птахівництву, тобто тим галузям, де дуже швидко можна отримати прибуток. Слід зазначити, що у продовольчому забезпеченні населення України

енергетичними м'ясними продуктами харчування значне місце займає така інтенсивна і ефективна галузь тваринництва, як свинарство. Але обмеженість матеріальних і фінансових ресурсів у більшості підприємств не дозволяє

добиватися найкращих результатів у забезпеченні населення свининою високої якості без інвестицій, техніко-технологічних і організаційно-економічних нововведень. Зважаючи на таку ситуацію для забезпечення ефективного розвитку тваринництва, підвищення його конкурентоспроможності і рентабельності підприємствам необхідно шукати інвестиційні резерви для фінансового забезпечення інвестиційних проектів

по здійсненню модернізації тваринництва, придбанню сучасних фермських машин і обладнання, впровадженню ресурсозберігаючих технологій виробництва тваринницької продукції. Насамперед підприємствам важливо надати увагу пошуку надійних (самофінансування) і доступних джерел фінансування інвестицій у розвиток тваринництва [64, с. 34].

Таким чином, інноваційно-інвестиційний розвиток тваринництва є вагомим чинником підвищення конкурентоспроможності галузі.

НУВБІП УКРАЇНИ

ВИСНОВКИ

НУБІП України

1. Державне регулювання сільського господарства є одним з основних напрямів державної політики України, чільне місце в якому відведено галузі тваринництва. Більше того, історично склалося розуміння того, що тваринництво має бути тією галуззю, яка регулюється державою, принаймні з кількох причин. Що ж стосується галузі тваринництва, то, безумовно, однією із найважливіших пріоритетів країни є виробництво продукції тваринництва.

НУБІП України

Забезпечення продуктами харчування та іншою продукцією тваринництва населення є нагальною потребою сьогодення, оскільки для збалансованого харчування та підвищення його працездатності продовольчі товари повинні бути в широкому асортименті та високої якості. Дійсно, економічна стабільність держави та матеріальний добробут значною мірою залежить від роботи аграрного сектору України. Рівень соціального життя населення безпосередньо залежить від забезпечення його продовольством.

НУБІП України

Коли виробництво продуктів харчування в країні не на належному рівні, існує низка проблем, що вимагають рішення. У їх вирішенні провідна роль належить тваринництву. Від стану тваринництва залежить успішний розвиток сільського господарства загалом. Водночас, продукція тваринництва є сировиною для багатьох галузей промисловості, зобразимо зв'язок такий зв'язок у виді рисунку.

НУБІП України

Що ж стосується структури галузі тваринництва, то традиційно виокремлюють такі підрозділи галузі:

НУБІП України

- скотарство;
- свинарство;
- конярство;
- хутрове звірівництво;
- вівчарство;
- птахівництво;
- бджільництво.

НУБІП України

НУБІП України

2. Державне регулювання у цій сфері здійснюється на основі нормативно-правових актів, які і стануть предметом нашого дослідження у даному підрозділі роботи. Так, як зазначають науковці, основні вимоги щодо використання тварин у сільськогосподарському виробництві зводяться до таких груп:

- 1) вимоги щодо розведення та утримання сільськогосподарських тварин;
- 2) вимоги щодо ветеринарного обслуговування;
- 3) транспортування сільськогосподарських тварин;
- 4) первинна переробка продукції тваринництва (забій тварин).

Окремо зазначено про регулювання процесу виробництва продукції в особистих селянських господарствах, які вносять значний вклад у виробництво продукції тваринництва в Україні, а також міжнародно-правове регулювання зазначеного питання.

3. На нашу думку, методика оцінки ефективності державного регулювання має бути спрямована насамперед на оцінку ступеня вирішення основних проблем, що перешкоджають розвитку сільського господарства, у тому числі тваринництва, та оцінку впливу заходів державної підтримки на підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. У той же час слід зважати, що відродження галузі тваринництва вимагає не тільки теоретичних узагальнень сутності, а й розробки та реалізації методологічних засад формування механізму та інструментів регулювання цим процесом. Обґрунтування необхідності створення гнучкого та ефективного механізму відродження дозволило б своєчасно вирішувати базові проблеми, пов'язані з визначенням ролі держави та ступеня її втручання у розвиток тваринництва, реагувати на тенденційні зміни у підвищенні ефективності виробництва тваринницької продукції.

4. З моменту набуття нашою державою незалежності спостерігалось щорічне зменшення поголів'я сільськогосподарських тварин та птиці, особливо великої рогатої худоби, у тому числі корів. Позитивним явищем є

те, що питома частка корів зростає, тобто працівники тваринництва в основному акцентують увагу на утриманні корів для виробництва молока на продаж і для власних потреб. Негативні тенденції, які спостерігалися ще з 90-

х років минулого століття в галузі тваринництва, пояснюються не лише скороченням поголів'я худоби та птиці, а й поступовим зменшенням впливу інтенсивних чинників на темпи росту виробництва тваринницької продукції.

Що ж стосується виробників продукції тваринництва, то традиційно виробництво продукції тваринництва здійснюється як спеціалізованими підприємствами, так і господарствами населення. Спостерігається тенденція, що на сьогодні значна частина обсягів м'яса, молока та яєць, вовни, що реалізуються на ринку, припадають на домашні господарства та фермерів, що обґрунтовує необхідність їх державної підтримки.

5. При характеристиці аграрного сектора необхідно враховувати, що він зрідиться не тільки до виробництва та сфери застосування праці, а він є одночасно і місцем існування значної частини населення. Рівень розвитку сільськогосподарського виробництва у значній мірі впливає на стан продовольчої безпеки країни. Сільське господарство, як відстале у плані розвитку продуктивних сил, є дещо статичною галуззю та повільніше, ніж інші, пристосовується до швидко змінюваних в ринковому середовищі економічних та технологічних умов. Сьогодні всі згодні з тим, що без державного регулювання та підтримки діяльність сільськогосподарських підприємств малоефективна. Сучасний підхід до концепції такого управління агропромисловим виробництвом заснований на поєднанні механізмів саморегуляції ринку та активної дії державних органів. Аналіз сучасного стану виробництва продукції тваринництва показує, що розвиток галузі за умов глобалізації ринків має відбуватися на якісно нових технологічному і технічному рівнях, що має відобразитися і на особливостях державного регулювання. Вони повинні дозволяти повніше реалізувати генетичний потенціал тварин, раціонально використовувати корми, матеріальні ресурси, отримувати високоякісну екологічно чисту продукцію та підвищувати

рентабельність виробництва. І це ще раз доводить необхідність державного регулювання сільського господарства через економічні механізми.

6. Державна підтримка є невід'ємною частиною державного регулювання і є сукупністю різних інструментів та важелів. Необхідність державної підтримки аграрного сектора економіки обґрунтовується тим, що науково-технічний прогрес у сільському господарстві проявляється значно меншою мірою, ніж у інших галузях, наприклад у промисловості, де продуктивність праці зростає набагато швидше. Крім того, у сільському господарстві продуктивність праці обмежена фізичними можливостями землі, й у багатьох розвинених країнах ресурс інтенсифікації практично вичерпано.

7. Узагальнюючи зарубіжний досвід, зазначимо, що державне регулювання сільськогосподарського виробництва у розвинених країнах Заходу є потужним важелем проведення економічної та фінансової політики у сільському господарстві. Механізм державного регулювання економіки галузі відрізняється у них великою різноманітністю використання економічних та фінансових інструментів. Ці відмінності обумовлені національними особливостями розвитку сільського господарства, рівнем продуктивних сил, позиціями країни на світовому аграрному ринку та іншими факторами. Світовий досвід розвитку сільського господарства показує, що успішний розвиток цієї галузі можливий лише на основі дієвої державної підтримки. Провідні країни світу спрямовують значні бюджетні кошти на підтримку сільськогосподарських товаровиробників на регулювання продовольчого ринку, сільські соціальні та природоохоронні програми. Водночас держави, які працюють у ринкових умовах господарювання, вважають, що будь-який із секторів економіки має підвищувати ефективність виробництва за рахунок використання дієвих та численних ринкових механізмів.

8. Інноваційно-інвестиційний розвиток тваринництва є вагомим чинником підвищення конкурентоспроможності галузі. Вирішення

поставлених перед галуззю задач передбачає модернізацію та цифровізацію аграрного виробництва та тісно пов'язане з активним залученням сучасних інноваційних технологій організації виробничих процесів, що використовують принципово нові машини та сільськогосподарське обладнання. У ході переходу на новий рівень розвитку необхідне врахування біологічних закономірностей аграрного виробництва, забезпечення вимог екологічної безпеки та елементів точного землеробства.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Формування попиту та пропозиції на ринках основних видів тваринницької продукції /М. М. Ільчук, І. А. Коновал, І. С. Гурська, О. Ф. Кирилюк. К.: «Нічлава», 2012. 298 с.
2. Черевко П. В. Державне регулювання організаційно-економічних трансформацій в аграрному секторі економіки. Вісник Львівського національного аграрного університету. 2011. № 18 (1). С. 1-5.
3. Супруг О.М. Державне регулювання галузі тваринництва. Агросвіт. № 13-14. 2016. С. 3-6.
4. Ніценко В.С., Мещеряков В.С. Сучасний стан розвитку галузі тваринництва та передумови економічного зростання. Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія «Економічні науки». № 2. 2019. С. 366-375.
5. Лузан Ю.Я. Організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку агропромислового виробництва України: теоретико-методологічний аспект. Економіка АПК. 2011. № 2. С. 3-12.
6. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: закон України від 11.09.2003 р. № 1160-IV. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1160-15>.
7. Саблук П. Т. Основи організації сільськогосподарського ринку / П. Т. Саблук, Д. Я. Карич, Ю. С. Коваленко. К.: ІАЕ УААН, 1997. 140 с.
8. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : підручник / В. Г. Андрійчук. 2-е вид., переробл. і допов. К. : КНЕУ, 2002. 624 с
9. Стойва І.С. Правове регулювання використання тварин у сільському господарстві. Часопис Київського університету права. 2018. № 4. С. 245-248.
10. Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України від 21.02.2006 № 3447-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15#Text>
11. Порядок використання тварин у сільському господарстві, затверджений наказом Міністерства аграрної політики та продовольства

України 25.10.2012 № 652. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1898-12#Text>

12. Про племінну справу в тваринництві: Закон України від 15.12.1993 № 3691-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3691-12#Text>

13. Про ветеринарну медицину: Закон України від 25.06.1992 № 2498-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2498-12#Text>

14. Правила транспортування тварин, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2011 р. № 1402. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-2011-%D0%BF#n7>

15. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів: Закон України від 23.12.1997 № 771/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80#Text>

16. Про прийняття за основу проекту Закону України «Про м'ясо та м'ясні продукти»: постанова Верховної Ради України від 8 червня 2007 р. № 1164. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1164-16>.

17. Колос Н. Нецікаве м'ясо. Фермер. 2008. № 5 (14). С. 86.

18. ДСТУ 6030:2008. М'ясо. Яловичина та телятина в тушах, півтушах і четвртинах : затв. наказом Держстандарту України від 22 груд. 2008 р. № 485. К., 2008. 18 с.

19. ДСТУ 4589:2006. Навіфабрикаги м'ясні натуральні від комплексного ділення яловичини за кулінарним призначенням. Технічні умови : затв. Наказом Держстандарту України від 09 черв. 2006 р. № 162. К., 2006. 22 с.

20. Правила охорони праці у сільськогосподарському виробництві, затверджені Наказом Міністерства соціальної політики України 29.08.2018 № 1240. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1090-18#Text>

21. Про запровадження ідентифікації та реєстрації свиней : наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України 01.12.2017 № 639. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0154-18#Text>

22. Про затвердження Інструкції з бонітування свиней, Інструкції з ведення племінного обліку у свинарстві та зразків форм племінного обліку у свинарстві : наказ Міністерства аграрної політики від 17 грудня 2002 р. №

396. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1027-02#Text>

23. ДСТУ 7158:2010. М'ясо. Свинина в тушах і півтушах. Технічні умови : затв. наказом Держспоживстандарту України від 11 берез. 2010 р. № 85. К., 2011. 15с.

24. ДСТУ ЕЭК ООН ECE/AGRI/135:2007 Свинина. Туші та відруби. Настанови щодо постачання і контролювання якості : затв. наказом Держспоживстандарту України від 24 груд. 2007 р. № 381. К., 2008. 54 с.

25. ДСТУ 4590-2006. Налівфабрикати м'ясні натуральні від комплексного ділення свинини за кулінарним призначенням : затв. наказом Держспоживстандарту України від 9 черв. 2006 р. № 162. К., 2007. 16 с.

26. Курман Т.В. Державна підтримка птахівництва: порівняльно-правовий аспект / Т.В. Курман, О.Б. Сімсон // Право і суспільство. 2015. № 3. Ч. 2. С. 64.

27. Про бджільництво: Закон України від 22.02.2000 № 1492-III.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1492-14#Text>

28. Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них: Закон України від 06.02.2003 № 486-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/486-15#Text>

29. Свиноус І. В., Микитюк Д. М. Концептуальні засади функціонування особистих селянських господарств // Продуктивність агропромислового виробництва. Науково-практичний збірник (економічні науки). 2013. № 23. С. 37-42.

30. Гігієнічні вимоги до дрібнотоварного виробництва та обігу молока, затверджені Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 07 квітня 2022 року № 209. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0452-22#Text>

31. Правове регулювання виробництва сільськогосподарської продукції: навчальний посібник / за ред. доктора юридичних наук, професора А. М. Статівки. Харків: Юрайт, 2015. 272 с.

32. Угода про сільське господарство : Міжнародний документ від 15.04.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_005#Text

33. Угода про технічні бар'єри в торгівлі : Міжнародний документ від 15.04.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_008#Text

34. Котовенко М. А. Державне регулювання агропродовольчих ринків в Україні : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02; НАН України, Рада по вивч. продукт. Сил України. К., 2008. С. 163.

35. Сус Д.В. Формування механізму державного регулювання галузі тваринництва. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Житомир, 2015. 219 с.

36. Латинін М. А. Аграрний сектор економіки України: механізм державного регулювання : монографія. Х. : ХарPI НАДУ «Магістр», 2006. 320 с.

37. Могильний О. М. Регулювання аграрної сфери. Ужгород : ІВА, 2005. 400 с.

38. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України від 23.03.2000 № 1602-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#n107>

39. Діброва А.Д. Ефективність державної підтримки виробництва продукції тваринництва в Україні. Економіка АПК, 2010 № 9 С. 54-60.

40. Кількість сільськогосподарських тварин. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>

41. Рудич О. О. Сучасний стан та тенденції формування сировинної бази м'ясопереробних підприємств. Вісник аграрної науки. 2010, № 6. С. 79-81.

42. Ксьонжик І. В. Тваринництво: розвиток та перспективи залучення фінансових ресурсів. Облік і фінанси АПК. 2012. № 2. С. 93-95.

43. Виробництво продукції тваринництва за видами. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>

44. Соколова А. О. Особисті селянські господарства як стабілізуюча ланка у виробництві продукції тваринництва Волинської області / А. О. Соколова, Н. Д. Голій // Продуктивність агропромислового виробництва. Сер. Економічні науки. 2013. Вип. 24. С. 52-58.

45. Шлапак О. В. Стратегічні напрями розвитку галузі м'ясного скотарства в Україні. Економіка України. 2013. № 3. С. 57-65.

46. Лозинська І. В. Концептуальні основи вирішення економічно-правових проблем в галузі м'ясо-молочного скотарства. URL: <http://repo.sau.sumy.ua/bitstream/123456789/2058/1/5.pdf>

47. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 № 1877-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#n432>

48. Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки сільгосптоваровиробників, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 8 лютого 2017 р. № 77. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/77-2017-%D0%BF#Text>

49. Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2018 р. № 107 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 12 травня 2021 р. № 517). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/107-2018-%D0%BF#Text>

50. Про сільськогосподарську дорадчу діяльність: Закон України від 17.06.2004 № 1807-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1807-15#Text>

51. Свиноус І. В. Щодо проблеми оподаткування особистих селянських господарств. Аграрний вісник Причорномор'я. Економічні науки. 2009. № 49.

52. Сус Ю. Ю. Особливості державного регулювання виробництва продукції тваринництва в особистих селянських господарствах України. Продуктивність агропромислового виробництва Сер. Економічні науки. 2014. Вип. 25. С. 13-17.

53. Економіка зарубіжних країн: навч. посібник. Видання-е, перероб. та доп. / [Ю.Г. Козак, В.В. Ковалевський, С.Н. Лебедева, М.Є. Бикова, Н.С. Догвінова, О.В. Воронова]. К.: "Центр учбової літератури", 2013. 292 с.

54. Статистичні дані Євростату. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&prod e=tgs00002&plugin=1>

55. Формування зони вільної торгівлі між Україною та країнами членами ЄС і можливі наслідки для аграрного сектору / [Кваша С.М., Власов В.І., Кривенко Н.В., Духницький Б.В. та ін.] / За ред. С.М. Кваші. К.: ННЦ "ІАЕ", 2014. 58 с.

56. Аграрний сектор України на шляху до євроінтеграції: монографія / Авт. кол.: Бетлій М. та ін.; за ред. О.М. Бородіної. Ужгород: ІВА, 2006. 496 с.

57. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / М.В. Присяжнюк, М.В. Зубець, П.Т. Саблук, В.Я. Месель-Веселяк, М.М. Федоров та ін. К.: ННЦ ІАЕ, 2011. 1008 с.

58. Статистичні дані Національного агро порталу Латифундист. URL: <http://www.latifundist.com>

59. Юрчишин В.В. Сучасні аграрні перетворення в Україні / В.В. Юрчишин. К.: НАН України, ДУ "Інт екон. та прогнозув. НАНУ". 2013. 424 с.

60. Організаційно-економічна модернізація аграрної сфери: наукова доповідь / За заг. ред. акад. НААН П.Т. Саблука. К.: ННЦ ІАЕ; 2011. 342 с.

61. Захарін С.В., Ільєнко Р.В., Смирнов Є.В. Стимулювання інвестиційної діяльності у агро(промисловому) комплексі. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія Економіка. Вип. 1 (9), 2018. С. 170-173.

62. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>

63. Lavruk, V., Korzhenivska, N., Tkachuk, V., Lavruk, O., & Heldak, M. (2021). Управління відтворенням галузі тваринництва як основа її інноваційно-інвестиційного розвитку. Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal, 7(3). P. 200-222.

64. Лаврук В. В., Будняк Л. М., Лаврук О. С. Проблематика залучення інвестицій у економічну модернізацію і підвищення конкурентоспроможності тваринництва. Агросвіт. 2020. № 11. С. 26-36.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України